

ANUARIO DEL SEMINARIO DE FILOLOGÍA
VASCA «JULIO DE URQUIJO»

International Journal of Basque Linguistics and Philology

LII: 1-2 (2018)

*Studia Philologica et Diachronica
in honorem Joakin Gorrotxategi*

Vasconica et Aquitanica

Joseba A. Lakarra - Blanca Urgell
(arg. / eds.)

eman ta zabal zazu

Universidad del País Vasco Euskal Herriko Unibertsitatea

Onomastikaren ekarpena populatzearen berreraiketan Euskal Herrian

The Contribution of Onomastics to the Reconstruction of Settlement in the Basque Country

Luis Mari Zaldua Etxabe*

Abstract

The aim of this work, a tribute to Joakin Gorrotxategi, is to analyze the distribution, significance and origin of some sel [enclosure] place names based on anthroponyms from ancient times and on latin suffixes in the hope that it may contribute to our understanding of settlement in the Basque Country. My starting point for this work is an article written by Gorrotxategi himself in 1993: «La aportación de la lingüística a la reconstrucción del poblamiento en el País Vasco» (The Contribution of Linguistics to Settlement in the Basque Country).

Keywords: *settlement, enclosure, Toponymy, Onomastics, Basque language, History.*

Laburpena

Joakin Gorrotxategiren ekarpena eskertzeko saio honen asmoa Antzinateko antroponimoak eta latinetiko atzizkiak oinarritzat dituzten saroi-izenen banaketa, zentzua eta etorkia aztertzea da, Euskal Herriko populatzearen berreraiketan lagun dezakeelakoan aztertu ere. Horretarako, abiapuntua Eibarko irakaslearen 1993ko artikulu bat da: «La aportación de la lingüística a la reconstrucción del poblamiento en el País Vasco» argitalpena.

Hitz gakoak: *populatze, saroi, toponimia, onomastika, euskara, historia.*

* Euskal Filologian Doktorea. luismarizaldua@gmail.com. Eskerrak eman nahi dizkiet Patxi Salaberi eta Jose Antonio Mujika irakasleei lan honi egindako ohar eta zuzenketengatik.

1. Atarikoa

Joakin Gorrotxategiren lan oparotik aukeraketa egitea ez da samurra, Antzinateko hizkuntza batekin baino gehiagorekin lotutako askotariko auzietan argi egiten dute-lako. Labur beharrez, 1993ko artikulua bat hautatu dut saio honen saihetsetako, ezarri nahi ditudan zumitzen euskarrirako. Izenburuak argi adieraz ez badeza, «La aportación de la lingüística a la reconstrucción del poblamiento en el País Vasco» argitalpe-naz ari naiz.

2016an nioenez, Patxi Salaberri Zaratiegiren azterketei esker, antrotoponimia-ren ikerketa nabarmen aitzinatu da azken urteotan Euskal Herrian. Uxueko katedra-dun eta euskaltzainak Antzinateko antroponimoetan oinarrituriko toki-izenetan dau-den atzizki nagusien sorburua, banaketa eta zentzua finkatu du eta horri esker, hau da, egon daitezkeen guztiak aurkitu eta haien azalpen etimologikoa emanda dagoen honetan, jatorri deantroponimikoa duten leku-izenak Mitxelena (1964: 85) nahi zuen erara jorra daitezke, —etimologia sailekoei ez ezik—, geografia arloko irizpideei erreparatuz, hitz bitan, mapetan topoglosak irudikatuz. Hain zuzen, Salaberriren lan mardularen oinatzetan, jabetza (edo jatorria) adierazten duten toponimoak sortzeko, antroponimoi erantsiriko berrekailuek (-*ain*, -*ika*...) harrapatutako eremuak lotuko natzaie, besteak beste, saio honetan.

Jatorri deantroponimikoa duen izendapen mordoia dago, baina, Euskal Herrian, askotariko entitate geografikoei izena ematen dietenak (herriei, baserriei...) eta, hori horrela delarik, aztergaia mugatzea beste erremediorik ez dut, toki murritzapenak alde batera, ezagutzen diren latinetik deantroponimo guztiak bildu, sailkatu eta aztertzeko ahalik ez dudalako. Gainera, zenbat eta corpus txikiagoa hartu, orduan eta sakontasun gehiago erdiets dezake ikerlanak, toponimo bakoitzari eskain dakioken tartea asko zabaltzen da. Bestalde, entitate geografiko guztiek ez dituzte onomastika alorreko ikerketak egiteko erraztasun berak ematen, idatzizko agerraldi kopurua nabarmen aldatzen baita batetik bestera; herri-izenen idatzizko lekukotzen soka, konpara-ziora, baserriena baino luzeagoa eta joriagoa da.

Erabili nahi dudana hainbat hizkuntzalarik ahotan harturiko auzia da. Caro Bar-roja, adibidez, toponimia-eremuez mintzo da behin baino gehiagotan *Materiales para una historia de la lengua vasca en su relación con la latina* liburuan (1990 [1945]: 84, 94, 97, 103. or.) eta Mitxelena (1966: 280) ere toponimia-esparruen azterketaren premia azpimarratzen du.

Alabaina, atzizkien eskutik marrazturiko toponimia-barrutien arloan, Aguden «Areas toponímicas en el País Vasco» da ezagutzen dudana berriazko argitalpen ba-karretariko. Zorionez, jatorri deantroponimikoa duten herri-izen franko Caro Ba-roja, Mitxelena nahiz Salaberriren mailako adituek ikertu dituzte eta azken honek, gainera, hainbat leku-izen txiki ere aztertu ditu, baserriak batik bat. Esanak esan, toponimo nagusietan edo baserri-izenetan dauden atzizkiek adierazitako toponimia-eremuak bakarrik jorratzen ahalegintzea ere neurritz kanpoko eginkizuna litzateke, mostra kopurua handia baita oso bi sailetan. Aurreko guztia gogoan hartuta, gaur-daino espresuki jorratu ez den aztergai txikia hautatu dut lanerako: Antzinateko an-troponimoak eta latinetik atzizkiak oinarritako dituzten saroen izenak.

2015ean, *saroi* entitate geografikoaren banaketa, esanahia eta etorkia toponi-miaren argitan garbitzen ahalegindu nintzenez, —onomastikaria izan ala ez—

Euskal Herriari buruzko Erdi Aroko iturriak husten dituenak sarri askotan euskal leku-izenen aurretik erdarazko *bustaliza*, *cubilar* eta *sel* generikoak aurkituko dituela azpimarratu nuen (Zaldua 2015a: 175-176). Arreta pixka bat opa diona ohartuko da entitate geografiko horiek, sarroiak (eta kortak) alegia, izendatzen dituzten toponimoen artean gutxi batzuk, ARIA, GUMUZIO, ODEIKA edo OKIZ, esaterako, hurrenez hurren, *Arius*, *Comicius*, *Odinius*, *Oc(c)ius* antroponimoez eta *-ia* (*-ina*), *-o* (*-ano*), *-ika* (*-ica*) nahiz *-(i)(t)z* (*-nis*) atzizkiez osatuak diruditela. Esan gabe doa ez naizela lehenbizikoa antroponimoen artean saroi-izenak badaudela ohartzen, eta ez da harritzekoa, halaber, Salaberri (2011b: 162) izatea horretaz jabetu den aurrenetakoa.

Hain justu, Uxueko irakasleak (*op.cit.*, 167) aintzat hartzeko moduko baieztapena egiten du *-ika* duten etxe-izenen kariatara: ez du uste (guztiak) erromatar garaikoak direnik, baina daitekeena iruditzen zaio zaharragoak diren aurreko batzuen gainean eraikiak izatea edo, bestela, izen bera zuten lekuetan egotea. Zegamako *Amiao* baserriak dira Salaberrik dioenaren testigantza garbia, ondoan dagoen *San Pedro* ermitan erromatar garaiko hilarria aurkitu baita. Badaude antzeko etsenplu gehiago, Meñakako *Mesterika* auzoa kasurako.

2015ko artikuluan (201. or.) *saroi* / *korta* entitate geografikoaren honako definizioa proposatu nuen: aziendak gaua igarotzeko babesleku irekiak, baldintza egoikiengatik (orientazioagatik, orografiagatik, uragatik, landaretzagatik) aukeraturiko guneetan daudenak.¹ Saroi / korta askok, baina ez guztiek, Erdi Aro Berantiarretik gutxienez, forma biribila izan dute, eta eite hori finkatzeko, erdian eta kanpoko aldean (neurri jakin batzuetara) lurrian sartutako harriak eduki dituztela ere nabarmendu nuen. Tankera berezia duten sarroiok Araban, Bizkaian, Gipuzkoan eta Nafarroan azaltzen dira, eta, Jakue Belakoaren arabera, gutxi izanagatik, segur aski, Zuberoan ere bai.² Oroit bedi, berebat, Euskal Herrikan kanpo ez dagoela forma biribila eta neurri zehatzak dituen abeltzaintza eremu irekirik edo *sel*-ik.

Euskal saroiak (edo *sel*-en) jatorria behin betiko argitzeko dagoen arren, ongi begiratu gero, pentsa daiteke bat baino gehiago gizakiak antzinateko baliaturiko eremuetan daudela, jarraikortasuna egon dela gune horien ustiapenean aspaldidanik. Laburki mintzatuz, zenbait saroi / korta zahar samarrak izan daitezke, baserriak eraiki aitzinekoak.

Aurrekoa gogoan harturik, Joakin Gorrotxategiren ekarpena eskertzeko saio honen asmoa, Salaberriren ekarpenaren oinatzetan, Antzinateko pertsona-izenak oinarritzat dituzten saroi-izenen banaketa, zentzua eta etorkia aztertzea da, Euskal Herriko populatzearen berreraiketara lagun dezakeelakoan aztertu ere, zehazkiro Larkarrak ([2014]: 163, 182-183) *Euskara Batu Zaharra* (EBZ) deituriko hizkuntzaroaren aurreko sasoiak hobeki ezagutzen.

¹ Jatorriz zilegimendietan zeudela eta multzoka banatuta azaltzen direla ere erantsi nuen.

² Zehatz-mehatz, Gipuzkoan zein Bizkaian saroi / korta guztiek forma biribila (neurri finkoekin) eta hausterretza izan dute azken gizaldiotan, eta Arabako hainbatek ere bai. Nafarroan, besteak beste, hausterretza duten sarroiak egon dira Goizuetan, Baztanen, Bortzirietan eta Kintoan; cf. Gogeaskoetxea *et al.* (2009: 19).

2. Corpora

2.1. Corpusaren berri astiro ematen hasi aurretik, lehenik eta behin, hautaketa egiterakoan hainbat saroi-izen alde batera uzteko aintzat hartu ditudan irizpideen berri eman nahi dut; aukeraren zergatikoak, nabarienak behintzat, laburki argitzeko gauza izango al naiz.

- Okerrekoa izan daitekeen aipamen bakarra besterik ez egotea: *Azquelayn* (1539-1542, *sel*; Zaldúa 2006: 103; Zizurkil; cf. *Aesquillius*, Solin & Salomies 1994: 8) *vs.* *Azelain* (Andoiano oinetxea).
- Estreinako aipamena zalantzazkoa izatea: *Gorbía* (1676, *sel*; Rementeria & Quintana 2012: 138; cf. *Corvius*, Solin & Salomies 1994: 61) *vs.* *Gorbeia* (aurkintza, Errigoiti, BFA, ErrM); *Amallo* (1388, *sel*; Irigoien 1975: 88; Markina-Xemein; cf. *Amelius?*, Solin & Salomies 1994: 114; *Amalio?*, Salaberri 2011b: 149) *vs.* *Amalloa* (1796; Kerexeta 1992: 685; *Amalloa*, auzoa, baserria, BFA eta MXM).
- Euskal Herritik kanpo (esparru erromantzean) ere dokumentatzea: *Longa* (1388, *sel*; Irigoien; 1975: 90; Mallabia; cf. *Longius*, *Longus?*, Solin & Salomies 1994: 106) *vs.* *A Longa* (A Coruña); *La longa*, *Longa* (Asturias).
- Euskal eremuan forma erromantzea besterik ez azaltzea: *Çiorniga*³ (1487?, *sel*; Aierbe 1993: 203; Azkoitia; cf. *Sironius*, Solin & Salomies 1994: 172).
- Oinarria euskararen eskutik argitu ahal izatea: *Abodi* (1085, *cubilaribus*; Martín Duque 1983: 167-169; Orbaizeta-Otsagabia; cf. *Abudius*, Solin & Salomies 1994: 3) *vs.* *abo* ('aska'); *Airo* (1767, *sel*; Rementeria & Quintana 2012: 240, Nabarniz; cf. *Aidius*, Solin & Salomies 1994: 10) *vs.* *aido* ('haizea', 'mugimendua'); *Asquia* (1562, *sel*; Aierbe 1997: 196; Villabona; cf. *Ascius*, Solin & Salomies 1994: 23) *vs.* *aski* ('grama motako belarra'); *Laca* (1388, *sel*; Irigoien 1975: 86; Berriatua; cf. *Laecus*, Solin & Salomies 1994: 100 edo *Lacius*, Solin & Salomies 1994: 100) *vs.* *laka* ('neurria', 'zerga'); *Masca*⁴ (1398, *sel*; Irigoien 1975: 90; Munitibar-Abartzegi-Gerrikaitz; cf. *Mascus*, Solin & Salomies 1994: 144) *vs.* *maska* ('bazka'); *Upo* (1532, *sel*; Gogeoakoetxea *et alii* 2011: 119; Areatza; cf. *Uppius*, Solin & Salomies 1994: 195) *vs.* *upo* ("terme de mépris", *OEH*).
- Aurreneko osagaia euskararen eskutik azaldu ahal izateaz gainera, latinetikoko baziko etimoak arlo fonikoan oztopo larriak erakustea (-L > -r-): *Okorin* (1072, *cubilare[m]*; Martín Duque 1983: 145, 146; Larrasoain [Anue]; cf. *Ocellius*, Solin & Salomies 1994: 130) *vs.* *oko* ('luku', 'mordo').
- Espero izatekoak ziren aldaketa fonetikoak (s- > z-) ez burutu izatea: *Saria* (1178, *cubilar*, Zaldúa 2012a: 475; Usurbil) *vs.* ZARIA; cf. *Salius*, Solin & Salomies (1994: 160).
- Azalpenik ez duten mudantza fonetikoak (*-io > -oi) egotea: *Galbosoy* (1550, *sel*; Gogeoakoetxea *et alii* 2011: 136; Artea); cf. *Calvisius* (Solin & Salomies 1994: 43).

³ Cf. *Zuñiga* (Nafarroa [Arabako muga]); ikus Salaberri (2011b: 148).

⁴ *Mujica corta* alonimoa dokumentaturik dago (1756, *sel*; Gogeoakoetxea *et alii* 2011: 121).

- Etimoa erabat ziurra ez izatea: *Garayo* (1406, *sel*; Díez de Salazar 1993: 60; Idiazabal; cf. *Careius*, Solin & Salomies 1994: 47; *Caleius*, *op. cit.* 1994: 42; ikus Salaberri 2015: 194); *Langarain* (1452, *sel*; Aierbe & Etchezarraga 1999: 45; Elgoibar eta Markina-Xemein; cf. **Lancarus* [*< *Plancus < Plancius*, Solin & Salomies 1994: 144]; ikus Salaberri 2015: 242, 243).
- Erdi Aroko patronimian parekoa egotea (ikus Salaberri 2011a: 59-60): *Alviz*⁵ (1398, *sel*; Irigoien 1975: 90, auzoa, baserria; Mendata; *Albius*, Solin & Salomies 1994: 11 eta *-nis*, Salaberri 2011a: 40, 59) *vs.* *Albiz* patronimoa, *< Albi + -(t)z* (Salaberri 2003: 150; 2011a: 60, 2013b: 204-205 eta 2015: 43); *Ciariz* (1208, *bustalizam*; Ostolaza 1978: 118-119; Nafarroa Beherea, Uhartre Garazi?; *< Siarius* (?), Solin & Salomies 1994: 171; cf. *Ziario* toponimoa, Okondo) *vs.* *Azeariz*, *Aziariz* patronimoa (Salaberri 2003: 155).

2.2. Hogeita hiru dira guztira lan honen aztergai nagusia edo corpora osatzen duten saroi-izenak (ikus 6§): AIAZIO⁶ (1),⁷ AKETAİN (2), ALBIA (3), ANDURIO (4), ARIA (5), ARIZTAIN (6), ATXIRIKA (7), AUSPAZIO (8), AZTIO (9), GUMUZIO (10), KETURA (11), LAUZIRIKA (12), LOZIA / LOZIO (13), MUTXIZ (14), ODEIKA (15), OKIZ (16), OKOZIKA (17), ORDORIKA (18), PERTIKA (19), TROBIKA (20), TXISPIO (21), ZARIA (22) eta ZEPTAUA (23).

Lekukotasunen datei begiratuz gero, estreinako aipamen gehienak 14. eta 15. gizardietakoak dira (9 eta 8 ale, hurrenez hurren), testigutza zaharragoak (2) nahiz berriagoak (4) badauden arren. Mostra antzinakoena (11. eta 12. mendeetakoak) Nafarroan jasoak dira (ikus 6.1§).

Entitate geografikoei dagokienez, gehienak (erdia) baserriak dira egun: ATXIRIKA, OKIZ, LAUZIRIKA, MUTXIZ, ORDORIKA (BE),⁸ PERTIKA, TROBIKA (BE), ARIZTAIN, AIAZIO, TXISPIO,⁹ ZARIA, ZEPTAUA; hauei GUMUZIO auzoa (BE) erants dakieke. Gainerakoak¹⁰ tontorrek / gailurrak¹¹ (LOZIO, ANDURIO, AZTIO) nahiz mendiak / hegiak dira (KETURA, AIAZIO, AKETAİN). Zabalgune bakarra dago (ALBIA).

Erakuskari gehien dauden lurraldeak Bizkaia (11) eta Gipuzkoa (8) dira; Araban eta Nafarroan bina adibide besterik ez daude. Atentzioa ematen du Erresuma zaharrean dagoen lekukotza urritasunak, hura delako saroi gehien egon den lurraldea. Baitzateke horretaz zer esanik.

Antrotoponimook (ZARIA eta ZEPTAUA izan ezik) bi multzotan banatzen dira. Bata iparraldean (itsasotik aski gertu) dago eta bestea hegoaldean; bigarren honek isurien banalerroa bizkarrezurtzat du. Iparraldeko multzoaren etsenplu gehienak Bizkaian daude eta hegoaldekoarenak Gipuzkoan. Bi sortek sartalde-sortalde norabideari jarraitzen diote eta ez iparralde-hegoalde lerroari.

⁵ Cf. *Albiz* auzoa (Sestao), *Albiznagusia* baserria (Ibarrangelu), *Albiz* baserria (Arantza), *Albiztur* herria (Gipuzkoa) eta ALBIA.

⁶ Arauturiko forma. Etzandako idazkera larriz adierazitakoak ihaturiko toponimoak dira.

⁷ 1. mapan dagokion zenbakia.

⁸ Baserria ez ezen, biztanle entitatea da.

⁹ Eroritako baserria, etxola.

¹⁰ Entitate geografiko ezezaguna dutenak: AUSPAZIO, OKOZIKA, ODEIKA, ARIA.

¹¹ ZARIA mendi-izena ere bada.

Aurreneko taldearen topoglosa Mungia-Galdakao parean hasten da eta Zestoa-raino iristen da. Bigarrenarena Zigoititik Enirio-Aralarko Mankomunitatearen esparruraino doa. Hegoaldean dagoen lekukotasuna Zigoitiko KETURA da (ikus 1. mapa). Xehetasunetan sartuz gero, iparraldeko taldearen lurraldearen muina Munitibar-Abartzegi-Gerrikaitz eta Markina-Xemeinen dago. Alabaina, hegoaldeko multzoaren erdigunea finkatzea ez da erraza, erakuskariak, nolabait esan, ezker-eskuin banatuak daudelako; nonbait ezartzekotan, apika Aizkorri-Aralar mendilerroetan jarriko nuke.

Mostrak honako udalerrietan daude; iparraldeko multzoa: Galdakao, Mungia, Busturia, Muxika, Munitibar-Abartzegi-Gerrikaitz (2), Makina-Xemein (2), Ziortza-Bolibar, Amoroto, Berriatua, Mendaro eta Zestoa-Azpeitia (2); hegoaldeko multzoa: Zigoitia, Aramaio, Oñati, Zegama, Zaldibia-Lazkao, Enirio-Aralar eta Erregenea. Errenteria-Oiartzun eta Arnegi dira bi multzo nagusietatik kanpo daudenak.

Bidenabar, diodan jatorri deantroponimikoa duten saroi-izen guztiak (ZARIA eta ZEZTAUA izan ezik) latinen aurreko jatorri indoeuroparra duen *-ama* atzizkiak harapatzen duen eremuaren barnean edo ondoan daudela (ikus 2. mapa). Saroi-izen gehienek, azkenik, beste antroponimo batzuk dituzte ondoan, udalerrri berean.¹²

2.3. Bistan da corpusa murrizta dela, saroi-izenen artean ez direla asko Antzinateko pertsona-izenak eta atzizkiak osagaitako dituztenak; balizko 2.000 bat aletik 20 pasatxo. Hain justu, Araban 81, Bizkaian 470, Gipuzkoan 730 eta Nafarroan 768 saroi lekukotu ditut gaurdaino, baina gauza ezaguna da Jaurerrian, adibidez, gehiago (600 inguru) izan zirela (ikus Gogeaskoatexea *et alii* 2009: 30). Iparraldeari dagokionez, 110 bat *olha* (edo *cujalar*) ezagutzen dira han.¹³ Bestalde, zaila da, ezinezkoa ez esateagatik, euskal eremuan zenbat antroponimo txiki dagoen jakitea. Bi etsenplu jartzearen, Bizkaian, esaterako, *-(i)(t)z* atzizkia duten ehundik gora deantroponimo daude (cf. Agud 1973 [1962]: 50), eta izen txikiak dira gehienak, oikonimoak (base-riak) arrunki, sarri askotan auzo bati edo biztanle entitate bati izena eman diotenak. Era berean, ez dira ehundik urruti ibiliko Jaurerrian *-ika* berrekailua duten deantroponimoak eta, nagusiki, mikrotoponimoak dira, etxe-izenak hain zuzen. Goikoak bi adibide besterik ez dira, sail luzeagoa ekar daitekeelako.

Urritasunaren arrazoi nagusia saroi-izenen datza, oso gutxi baitira oro har haien artean pertsona-izenak osagaitzat dituztenak. Oroit bedi, jatorriz, saroiak eskubideak direla funtsean, ez jabetzak, denboraren buruan zilegimendietako espazioaren (eta baliabideen) ustiapen aukera hori, neurri handi batean, erakundeen (Elizaren, udalen...) eta norbanakoen (erregeren, jaunen...) esku geratuagatik, jabetza bihurtuagatik. Bestalde, saroiak multzoka baliatu dira, hau da, gutxi dira saroi bakarrik eduki duten erakunde edo norbanakoak; onuradunek saroi multzoak izaten zituzten maizenik (7, 22, 79...). Norbaitek ikus ez badeza, argibide batzuk eskainiko dizkiot.

Goizuetan (*Anizlarrea* barrutian) 80 bat saroi ezagutzen dira eta ez dago pertsona-izena oinarritako duen bakar bat ere. Ez da harritzeko, Erdi Arotik, hango saroi gehienak Orreagako monasteriorenak izan direlako. Hala berean, Urumeako Zilegimendietan (Donostia-Hernani-Urrietan) 40 bat saroi zerrendatuta ditut eta pertso-

¹² Salbuespenak, hurbilean pertsona-izenetan oinarrituriko toponimorik ez duten bakarrak, TROBIKA (Mungia), TXISPIO (Mendaro) eta ZEZTAUA (Arnegi) dira.

¹³ Nussy Saint-Saëns-ek (1955: 90) biltzen duenez, 1506. urtean 107 ola zeuden gutxienera jota Zuberoan.

na-izena oinarritzat duketen bi daude, *Amunola*¹⁴ eta *Mendabio*. Aralarko alderdi giputzean, Enirio-Aralarko mankomunitatearen eremuan, 86-92 saroi egon dira; 15. gizaldirako dokumentatzen dira guztiak. Zortzi dira, hobenera jota, antroponimoak lehen tokian izan ditzaketanak: AIAZIO, *Gomezсарoia*, *Loiolasарoia*, SOLLATZ (ikus 6.3§), *Beaskin?*, *Beaskinarte?* eta *Mendotzarte*.¹⁵ Bizkaian, azkenik, Ziortzako monasterioaren eta Bolibarren kortak (saroiak) biltzen dituzten 1388ko eta 1398ko zerrendetan, 98tik 13 eta 42tik 7 dira hurrenez hurren pertsona-izenak osagaitako dituzten adibideak. Horrenbestez, saroi guztiak aintzat hartuz gero Antzinateko pertsona-izenetan oinarrituriko izendapenak urri dira, baina antroponimoak lehen osagaitzat dituztenei bakarrik erreparatzen bazaie, ez dira hain gutxi, hainbatekoa aldatu egiten da.

Bestetik, gauza jakina da saroi asko baserri bihurtu direla denboraren buruan, hots, baserri asko saroiak direla jatorriz, damurik, alde eta aldi oro aldaketa horren lekukotasunik egon ez arren. Oroit gaitezen Bizkaian *-(i)(t)z* atzizkia duen baserri-izen mordo dagoela, eta *-ika* dutenak ere ez direla gutxi. Ildo beretik, badira Gipuzkoan *-ano* (ikus Zaldúa 2016: 212) nahiz *-ain* atzizkiak dituzten baserri-izen franko. Hori horrela izanik, daitekeena da baserrien sailean lan honetan aintzat hartu ez ditudan jatorri deantroponimikoa duten saroi-izenak egotea.

Azkenik, hautaketa egiterakoan alde batera utzitako saroi-izenen artean ere Antzinateko antroponimoak oinarritzat dituzten etsenpluak egon daitezke, hau da, lan honen oinarritzako corpusa osatzeko erabilitako irizpideek ere aztergaiaren murriztasuna lagundu bide dute menturaz.

3. Osagaiak eta osaketa

3.1. Corpusean *-ika* eta *-ano* dira naroenak jabetza adierazten duten toponimoak sortzeko pertsona-izenei erantsiriko atzizkien artean, zazpina erakuskarirekin:¹⁶ ATXIRIKA (Bizkaia [B]), LAUZIRIKA (B), ODEIKA (B), OKOZIKA (B), ORDORIKA (B), PERTIKA (B), TROBIKA (B); AIAZIO (Gipuzkoa [G]), ANDURIO (G), AUSPAZIO (A), AZTIO (G), GUMUZIO (B), TXISPPIO (G), ZEPTAU (Nafarroa Beherea [NB]). Ondoren, *-ina* da joriena, baina honen testigantzak ez dira aurrekoen erdira iristen: ALBIA (Nafarroa [N]), ARIA (G), ZARIA (G). Badaude *-ain* eta *-(i)(t)z*-en bina mostra ere: AKETAİN (G) eta ARIZTAIN (G) nahiz MUTXIZ (B) eta OKIZ (B). Urriena *-ana* da (KETURA; Araba [A]).

Bestetik, hauek dirateke atzizkiak hartu dituzten Antzinateko antroponimoak: **Adiestus* (cf. *Adiectius*; ARIZTAIN), *Acirius* / *Acilius?* (ATXIRIKA), *Aiasius* / *Aiacius* (AIAZIO), *Albius* (< *Albinus*; ALBIA), **Aquitus* (cf. *Aquitius*; AKETAİN), *Arius* (ARIA), *Astius* (AZTIO), **Auspasius* (cf. *Aspasius*; AUSPAZIO), *Sextus* (ZEPTAU), **Ceturus* (cf. *Caetorius*, *Catulus*; KETURA), *Cispus* (TXISPPIO), *Comicius* / *Gemucius* (GUMUZIO), *Lauselius* (LAUZIRIKA), **Losius* (cf. *Losius*; LOZIA / LOZIO), *Manturius* (ANDURIO), *Mucius?* (MUTXIZ), *Oc(c)ius* (OKIZ), **Ocosius* (cf. *Ocius*; OKOZIKA), *Odinus* (ODEIKA), *Ortorius* / *Ordericus* (ORDORIKA), *Pertenius* (PERTIKA), *Salius* (ZARIA) eta *Torbis* (TROBIKA).

¹⁴ Ez da etsenplu ziurra, apelatiboa izan daitekeelako.

¹⁵ *Mendoçarte* (1410, *sel*; Moraza 2010: 76); *Mendoza* < lat. *Ventutius* antroponimotik (Salaberri 2012: 223 eta 2012b: 323-324).

¹⁶ LOZIA / LOZIO-ren (B) kasuan *-ana* eta *-ano*, biak, egon daitezke.

Asko izen ezagunak dira, hots, sei izan ezik, Antzinateko antroponimoak bildu eta ikertu dituzten adituen lanetan aipatzen dira, dauden-daudenean. Erantsi beharra dago, gainera, dokumentatzen ez diren formak, gehienetan, egiantz handikoak direla, lekukotzen diren beste batzuekin alderatuz gero ikusten diren aldaketak arruntak direlako (diptongazioak, bokalen bateratzeak, asimilazio-disimilazioak...), ez dagoelako oztopo gaindiezinik fonetika arloan batzuek besteetatik eratortzeko.¹⁷ Zernahi gisaz, badaude salbuespenak, azalpen argirik ez duten mudantzak, ATXIRIKA nahiz MUTXIZ toponimoetan agituriko balizko sabaikaritzea lekuko (cf. Salaberri 2011b: 161).

Ezagunak diot, baina besterik da non agertzen diren eta zein iturri edo euskarritan. Adibidea jartzearen, *Acilius* dateke, izatekotan (ikus ATXIRIKA), lan honetan erabili ditudan saroi-izenen oinarrietatik Hego Euskal Herriko epigrafian ageri den barkarra, Angostinan (Bernedon) kausituriko inskripzio batean irakur daitekeen *Acilius C(aius)* filiazio gabeko *duo nomina*-n agertu ere (Ciprés 2006: 100). Harrian zizelkaturiko idazkunekin jarraituz, ohar bedi Pirinioen alderdi honetako epigrafian *nomina* naroenak diren¹⁸ *Sempronius*, *Aemilius*, *Valerius*, *Antonius* edo *Cornelius*-en arrastorik ez dagoela Antzinateko antroponimoak oinarritzat dituzten saroi-izenen artean, ezta *Porcius*, *Vibius*, *Aurelius*, *Pompeius*, *Fabia*, *Calpurnius*, *Lucretius*, *Oppius*, *Domitius*, *Sextius*-enik ere. Haatik, saroi-izenen oinarrian dauden antroponimoak Euskal Herriko toponimo nagusietan daudenekin erkatuz gero errepikatzen diren izen gehiago ikusten dira:¹⁹

1. koadroa

Saroiaren izena	Toponimo nagusia	Antroponimoa
ATXIRIKA	<i>Azilu</i> (A)	<i>Acilius</i> ?
OKIZ	<i>Okia</i> / <i>Oquina</i> (A)	<i>Occius</i> , <i>Ocius</i>
ARIA	<i>Aria</i> / <i>Arina</i> (A), <i>Aria</i> (A), <i>Aria</i> (N), <i>Ariz</i> / <i>Aríñez</i> (A)	<i>Arius</i>
AZTIO	<i>Astitz</i> (N)	<i>Astius</i>
ALBIA	<i>Albeiz</i> (A)	<i>Albius</i>

3.2. Generoari erreparatuta antroponimoen aurreneko osagaia (ezabaturiko izen geografikoa) zein izan zitekeen eta zein ez antzeman daiteke neurri batean, hau da, *-ano* atzizkia duten saroi-izenek *tugurium* izan zezaketen esaterako zati generikoan, baina ez, konparaziora, *capana* (cf. Salaberri 2011b: 169; 2012a: 211; 2012b: 333; 2015: 37, 40). Hain justu, hamaika alek zati generikoan izen

¹⁷ Antroponimo guztiek *-ius* segida dute amaieran, hiru adibidek izan ezik. Ildo horretan, zenbait ikertzaileen aburuz, *-ius* atzizkia izen indigenei eransten zitzaieen *cognómina*-k eta *supernómina*-k sortzeko (cf. Ciprés 2006: 105), baina, Salaberriren (2011a: 59) iritziz, asko (genitiboko forman oinarriturik) hirugarren deklinazioaren ereduaren arabera markaturiko *-us* duten izenak dirateke jatorriz.

¹⁸ Araban *Sempronius*, *Porcius*, *Aemilius*, *Licinus*, *Valerius*, *Vibius*, *Aurelius*, *Pompeius*, *Fabia*, *Antonius*, *Calpurnius*, *Cornelius*, *Lucretius* eta *Oppius* dira ugariak (Ciprés 2006: 104) eta Nafarroan, berriz, *Sempronius*, *Valerius*, *Aemilius*, *Antonius*, *Iunius* eta *Cornelius* (Castillo 1977: 130).

¹⁹ Atzizki bat baino gehiagorekin uztartu den antroponimorik ez dut kausitu saroi-izenen artean (cf. *Goroziitu* [Zeberio, Bizkaia] / *Goroziika* [Bizkaia] / *Goroziain* [Nafarroa], < *Crosius*; ikus Salaberri 2015: 43 eta 2011a: 155).

geografiko femeninoa eskatzen duen atzizkia dute (-ana, -ika, -ina); erdia baino gehiago Bizkaian dago: ALBIA (N), ARIA (G), ATXIRIKA (B), KETURA (A), LAUZIRIKA (B), ODEIKA (B), OKOZIKA (B), ORDORIKA (B), PERTIKA (B), TROBIKA (B), ZARIA (G). Zazpi saroi-izenek, berriz, zati generikoan izen geografiko maskulinoa behar duen atzizkia dute (-ano); gehienak Gipuzkoan daude: AIAZIO (G), ANDURIO (G), AUSPAZIO (A), AZTIO (G), GUMUZIO (B), TXISPIO (G), ZEZTAUA (NB). Azkenik, lau toponimok²⁰ lehenbiziko zatian izen geografiko maskulinoa nahiz femeninoa onartzen duen atzizkia daukate (-[i]/[t]z, -ain): AKETAİN (G), ARIZTAİN (G), MUTXIZ (B), OKIZ (B).

Lerro eta orri asko idatzi dira Antzinateko landa eremuko entitate geografikoei eta haien izendapenei buruz, jabetza adierazteko atzizkiak hartu dituzten antroponimoen aurretik zeuden ezabaturiko izenek adierazirikoari buruz, alegia. Garbi dagoena da guztien adiera ez dela erabat argitu eta ez dagoela iritzi bateraturik auzia ikertu duten egileen artean.

Antzinateko izen geografikoen korapilo luze bihurria askatzen ez naiz saiatuko hemen, noski, baina uste dut saroi-izenetan bide zeuden izen geografiko ezabatuak aztertzerakoan ezin direla toponimia nagusia jorratzean arrunki erabilitako entitate eta izen geografikoak bakarrik aintzat hartu.

Euskal Herriari erreparatuz gero, Caro Barojaren *Materiales*-en ondotik, aski zabaldua dago *pertsona-izena* + *-ain* edo *-anu* / *-ano* egitura duten antroponimoek, adibidez, *fundi*-ak izendatzen zituztela (*op. cit.*, 60, 91, 92), baita ere *-ana villae*-ekin lotuta dagoela. Alabaina, saroi ez dihardudalarik, zaila dirudi *-ana* (edo *-ina*) atzizkiak dituzten deantroponimoek *villae*-ak izendatzea ('landetxea', 'abeletxea', 'lursail bateko etxaldea'), *rusticae* sailekoak izanagatik ere, gaurdaino ez baita munta horretako eraikinen aztarnarik kausitu saroietan; izatekotan, tamaina txikiagoko *villula* direlakoak izan beharko lukete. Ez bedi ahantz *villae*-ak nahiz *villulae*-ak nekazaritzarekin lotu izan direla arrunki (cf. Martínez 2006: 126 eta Fernández *et alii* 2014: 119), eta ez abeltzaintzarekin.

Guztiarekin, *fundus* direlakoak²¹ ('landa-eremuak', 'lursailak') ustia edo erein zitezkeen lurralde mugatu gabeak ziren, lanerako eta bizitzeko beharrezkoak ziren eraikinak (*villae*-ak) barruan zituztenak²² (Castillo Pascual²³ 2011: 42, 176). Ildo horretan, ikertzaile batzuek deritzote zenbait *fundi*-k —*villae*-k izan ordez— barruan *casa* direlakoak zituztela, Mangas *et alii* (2014: 279, 285) lekuko. Esanak esan, *villae*-ak eta *fundus*-ak osagarriak ziratekeen. Ñabarduretan sartuz gero, Caro Barojak (1990 [1945]: 82) biltzen duenez, *fundi*-ak tamaina ertaineko jabetzak ziren. Hainbat azalaz mintzo da Berako ikertzailea (260, 1000-1500 hektarea), guztiak saroiak izan dutena baino handiagoak (2-34 hektarea).

Ager izeneko jabetzak ('alorra', 'saila', 'soroa') ustiatzeko eta lantzeko gizakiak bereganaturiko lur-eremuak ziren; hiri baten barrutiaren barruan zeuden eta esparru

²⁰ LOZIA / LOZIO-ren (B) kasuan, dauden idatzizko lekukotzak direla eta, ezin daiteke ezer esan, hau da, zati generikoa maskulinoa edo femeninoa ote zen ezin da antzeman.

²¹ *Fundi excepti*: soldaduei emandako jabetzak (Castillo Pascual 2011: 176).

²² Egile batzuek, Martínez-ek (2006: 122) kasurako, eraikinak (*villa*-k) dituzten *ager* moduan definitzen dituzte *fundus* direlakoak.

²³ Inperioaren 1-3. gizaldietan osaturiko gromatikoen tratatuak ditu oinarri.

aski zabalak ziren (Castillo Pascual 2011: 41, 45). Zehatz-mehatz, herri-lurretan alokatzen ziren sailei *ager vectigalis* esaten zitzaien (*op. cit.*, 146); alde horretatik, neurri batean, saroiien antza dute.

Vicus terminoaren esanahia are lausoagoa da. Ikertzaile batzuentzat ‘auzoak’ (Martínez 2006: 118-122), ‘etxe-multzoak’, ‘herrixkak’ (Castillo Pascual 2011: 247-248, 252) ziren, *pagus*-etan (hiri-barrutietan, auzoetan) kokatzen zirenak. Hirien menpe zeuden bizi-leku multzoak ziren aldetik, oinarrizkoak ziren haientzat euren lurraldea zaintzeko. Caro Barojaren (1990 [1945]: 120) iritzirako, berriaz, *vicus*-ak *villa* handien ondoan sortzen ziren etxe «gerrikoak» ziren. Laburbilduz, landa eremuko *vici*-ak askotariko tamaina zuten etxeen (eta familien) elkarketak ziren (cf. Castillo Pascual 2011: 252).

Locus direlakoak (‘lursailak’, ‘lekuak’) *fund*-en zatiak ziren, hau da, eraikuntzarik gabeko esparru mugatuak. Hiri baten barrutiaren barruan zeuden nekazaritzarako eta abeltzaintzarako gune aski zabalak ziren (Castillo Pascual 2011: 45). Bizileku sakabatuak ez ezik, transhumantziarekin lotutako (denboraldi baterako edo urte sasoi jakin baterako) egoitzak izan zitezkeen, kobetan zeudenak barne (cf. *cubilar*) eta, alde horretatik, saroiien (*cubilar* direlakoekin) antza dute (ikus Martínez 2006: 125-126 eta Fernández *et alii* 2014: 120).

Saroiari bagagozkie, badira ezabaturiko zati generikotako egokiak diratekeen entitate eta izen geografiko gehiago. Aurrenekoa *pascuus* (‘larretokia’) da. Hain zuzen, Castillo Pascualek (2011: 134, 138, 198) biltzen duenez, baziren herri-larreen artean (*pascua publica*) hirien eremutik at zeuden batzuk, *pascua extraterritoriales* izena zutenak. Oroit bedi *sel* hitzaren estreinako idatzizko aipamenean, 853. urtean (Cantabrian), «pascua quas vulgus dicit seles» irakur daitekeela (Flórez & Risco 1789: 321).

Aurreratu dudanez, *villae*-k izan beharrean, bazeuden, antza denez, *casae*-k bide zeuzkaten *fund*-iak, aurrenekoak baino xumeagoak ziren landetxeak, abeletxeak, baserriak zituztenak, alegia. Eraikuntza oinarrizkoenez ari naizelarik, ezin ahaztu, bestetik, *tugurium* direlakoak (‘etxolak’, ‘abeltzainen etxetxoak’), ezta *capana* izeneko behin-behineko bizilekuak edo egoitzak, eremu bateko larreek irauten zuten artean erabilitakoak (Mangas *et alii* 2014: 278-279). Azienda gobernatzeko azpiegitura edo baliabideen arloan, *cohors* (‘eskorta’, ‘ikuilua’) ere egokia dateke deantropónimoen zati generikotako, [*g, k*]orte / [*g, k*]orta-ren sorburua dela aintzat hartuz gero batez ere (cf. Caro Baroja 1990 [1945]: 128).

Esanak esan, saroi-izenetan ezabaturiko izen geografikoen *designatum*-ek adieraziriko eraikinek nahiz lur-eremuek ezin zuten oso handiak izan, arrunki behintzat; batetik, abeltzaintzarako baliatu diren azpiegiturak xaloak izan direlako aztergai dudan lurraldean (ikus 4.4§ nahiz Zaldúa 2015a: 203) eta, bestetik, azalerari dagozkionetan, saroi-izen batzuk bata bestetik nahiko gertu daudelako, Ataungo AIAZIO eta Lazkao-Zaldibiako ANDURIO lekuko.²⁴

²⁴ AIAZIOREN ondoan *Bedama* saroiaria dago (Ataun); berebat, ARIZTAINEN ondoan *Bedama* saroiaria dugu (Zeztoa-Errezil). Ikus Zaldúa (2017).

4. Zenbait ondorio eta galdera

4.1. Jatorri deantroponimikoa duten saroi-izenetan ikusten diren atzizkien artean alde handia dago batetik bestera erakuskari kopuruaren aldetik, batzuek naroagoak dira (*-ano*, *-ika*) besteak baino (*-ona*, *-ina*). Alabaina, ugaritasuna (edo urritasuna) ez da beti batekoa euskal eremu osoan, batzuetan mostren joritasuna lurraldearen arabekoa baita, zenbait berrekailuren lekukotasun gehienak alderdi eta lurralde jakinetan biltzen baitira. Laburzki mintzatzeko, lurralde batzuei hertsiki loturiko atzizki-esparruak daude. Espero izatekoa zenez, saroi-izenetan daudenekin marraz daitezkeen topoglosak oro har atzizki horiek harrapatzen dituzten lurraldeen barruan kokatzen dira, baina badaude xeheatasun interesgarriak irudi horietan.

Has nadin *-ika* duten antrotoponimoekin. Indar-gune nagusia Bizkaiko ipar-sartaldean dago, Sollube eta Oiz mendiek egituratzen duten lurraldean (cf. Agud 1973 [1962]: 43). Ereku horretaz haraindi ere azaltzen da Jaurerrian, baina sartaldeko eta hegoaldeko muturretan hutsune nabarmenak daude, Gorbeia mendiaren inguruan (Orozko-Dima-Zeanuri-Otxandion), konparaziora, dagoena lekuko. Salaberrik (2012b: 329-333) biltzen duenez, bestalde, badaude *-ika* atzizkiaren erakuskariak Araban (*Alangua* [Agurain], *Artziniega*, *Berezeka* [Egilaz], *Deika* [Amurrio]) eta baita ere, menturaz, Nafarroan; hain justu, *Zabaldika* dateke etsenplu sortaldekoena (ikus 1. mapa); ikus (Salaberri 2011b: 169).

Saroi-izenetara etorritz, *-ika* duten zazpi aleak Bizkaian daude, atzizkiaren indar-gunearen muinean, alde batetik bestera 30 km dituen barruti batean egon ere (Mungia eta Markina-Xemein artean); haietatik lau 9 kilometroko tartean aurkitzen dira (Berriatua eta Ziortza-Bolibar artean). Oroit bedi, *-ano*-rekin batera, *-ika* dela berrekailu naroena aztergai dudana corpusean.

Hitza hitzari darraio, eta atzizkiak atzizkiari. Caro Barojak jasotzen duenez (1990 [1945]: 85, 86), *-ano* duten izenek *fundus*-ak izendatzen zituzten eta oso hedatuak zeuden Bizkaian, Araban eta Nafarroan. Ildo beretik, Salaberriren (2015: 37) arabera, *-ano* ugarria da Arabako herri-izenen artean. Atzizkiak harrapaturiko lurraldea itsasoan hasten da iparraldetik (AV, 471) eta hegoaldean Trebiñuraino iristen da. Sartaldean muga lausoagoa da, badaudelako orban garrantzitsuak Nafarroan (Lizarrerrian nahiz Iruñerrian)²⁵ eta Gipuzkoan ere azaltzen delako (cf. Agud 1973 [1962]: 43). Hitz batean, eskuaira modukoa egiten du *-ano*-k Euskal Herriko sartaldean (ikus 1. mapa); nolana ere, indar-gune nagusia Araban dagoela dirudi, erdiko aldean zehazkiro. Ez bedi ahantz, Mitxelenak (1969: 36) dioen bezala, toponimia-eremuen jarraikortasunerako joera nabarra dela, ez duela erabatekoa zertan izan.

Saroi-izenei bagagozkie, *-ano*-k zazpi erakuskari ditu, gehienak Gipuzkoan, eta besteak Araban, Bizkaian eta Nafarroa Beherean. Probintzian kausituriko adibideetatik hiru Goierri²⁶ daude (Zaldibia-Lazkaon, Aralar-Ataunen eta Zegaman), bata bestetik ez oso urruti; laugarrena Bizkaiko mugatik gertu dago (Mendaron). Hala ere, Arabako testigutza iparraldean dago, Gipuzkoatik gertu, Aramaion zehazkiro. Bizkaiko mostra eta Nafarroa Beherekoa dira gainerako adibideetatik urrun dauden

²⁵ Urralgoin ere badira testigutzak, *Zerrenkano* adibidez.

²⁶ Latinetiko izen nagusi bat baino gehiago dago han (*Zerain*, *Lazkao*, *Gabiria*...).

bakarrak, azkenekoa batik bat, hurrenez hurren Galdakaon eta Arnegin azaltzen direlako.²⁷

Bizkaian eta Nafarroan agertuagatik, *-ana* femeninoaren eremu nagusia Araba da; Gipuzkoako toponimia nagusian testigutza gutxi ezagutzen dira. Argiena hegoaldean dago, Arabatik ez hain urrun; *Gabiria*-z ari naiz (ikus Salaberri 2011b: 163 eta 2015: 37). Gure aztergai nagusiari bagagozkio, *-ana* daraman saroi-izen bakarra Araban dago, Gasteiztik ez oso urruti.²⁸

Salaberrik (2015: 41, 42) jakinarazten duenez, *-inu* / *-ina* atzizkia duten herri-izenak *-ano* / *-ana* daukatenak baino urriagoak dira Araban. Besterik da, adibidez, Gipuzkoako egoera, *-ana* eta *-ina* duten izen nagusi bana daudelako (*Gabiria* eta *Oikia*). Saroi-izenei erreparatu gero, *-ina* duten hiru aleak aski barreiatuak daude; bi Gipuzkoan kokatzen dira (Azpeitia-Zestoan eta Oiartzun-Erreterian) eta hirugarrena Nafarroan dago (Probintziako mugatik nahiko gertu, Erregean).

Gauza ezaguna da *-ain* atzizkia duten toponimo nagusiak Nafarroako erdialdean azaltzen direla batik bat, baita erakuskari franko dagoela alderdi hartako toponimian (ikus Salaberri 2000: 113-115). Badaude, halere, zenbait mostra Araban (*Andoin*), Gipuzkoan (*Zerain*) eta Zuberoan (*Ozeraine*); Bizkaian, berriz, alerik ere ez (ikus 1. mapa).

-ain ez da, horratik, darabilan corpusean erakuskari gehien dituen atzizkietari-koa eta osagaitako duten bi saroi-izenak Gipuzkoan daude, bata Zestoan eta bestea Oñatin, hots, Nafarroako mugatik urruti.²⁹ Gauza ziurra izan ez arren, daitekeena da urruntasun horrek bi erakuskari horiek berrekailuaren indar-gunearen erdian daudena baino berriagoak direla adieraztea.

Azkenik, *-nis* genitibotik datorkeen *-(i)(t)z* atzizkiaren hainbatekoa ere ez da beti batekoa alde oro toponimia nagusian, Bizkaian, Nafarroan eta Iparraldean ugari samarra izanagatik (Salaberri 2011a: 33 eta 2013b: 204), Araban, adibidez, erakusgarri gutxiago dituelako, eta Gipuzkoan are gutxiago oraindik.

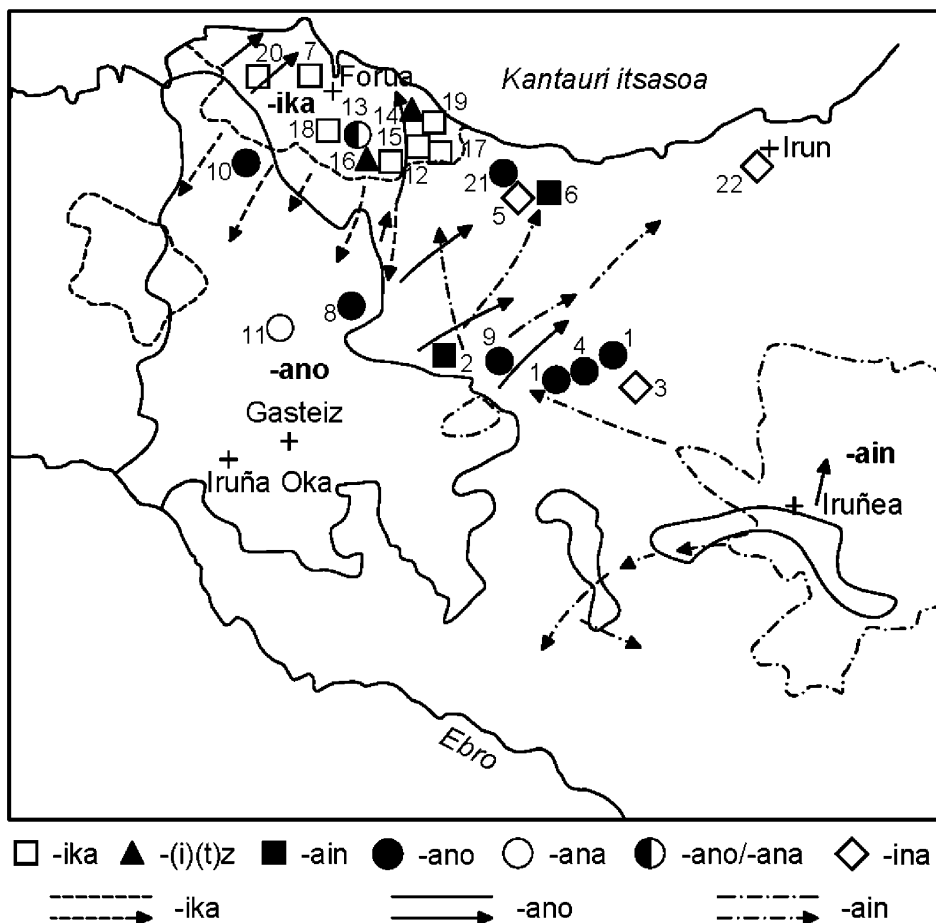
-(i)(t)z atzizkia duten bi saroi-izenak, *-ika* daukatenak bezala, Bizkaian daude, bata Amoroton, bestea Munitibar-Abartzegi-Gerrikaitzen (10 km-ko tartean), Forua-Gernikatik kilometro gutxira, beraz, berrekailu hori bera duten toponimo ugari dauden alderdian.

Laburbilduz, jatorri deantroponimikoa duten saroi-izenek Antzinatean toponimia eremuak zeudela berresten dute, salbuespenak salbuespen, toponimia txikian herri-izenetan dagoen banaketa errepikatzen baita neurri handi batean. Gorrotxategik (1993: 122) dioskun moduan, onomastika-eremuak eta hizkuntza-eremuak ezin dira gauza bertzat hartu, ez dute zertan bat etorri, baina sarri askotan estrapolazio sinisgarria eta zentzuzkoa da hori, egia ez izatekotan, iraganean galdu zatekeen hizkuntza bat bizitzat jotzean besterik huts egingo ez lukeena.

²⁷ Azpimarratzekoa da, hala berean, *Zettaua* alde batera utziz gero, etsenplu horietan guztietan jatorri *-iano* segida egotea, denboraren buruan *-io* bihurtu dena.

²⁸ *-ana* nahiz *-ano*-rekin uztar daitekeen **Losius* (cf. *Lossius*) Bizkaian dago.

²⁹ Hartu duten bi antroponimoek *-t(i)us* segida dute amaieran (**Adiestus* [cf. *Adiectius*] eta **Aquitus* [cf. *Aquitiis*]).

4.2. Salaberrik (2011b: 167) *-ika* (-*Vka*) eta *-ain* atzizkien esparruak osagarriak diruditela azpimarratzen du eta (onomastikarion) eginkizuntzat jotzen du bien erabilpenean loturarik badagoen ikusten saiatzea. Hain zuzen, daitekeena da bi toponimia-eremuon osagarritasunak atzizkiak aldi berean erabili zirela adieraztea.

-ika atzizkiaren topoglosari erreparatuz gero, ipar-sortaldeko muturra Bizkaiaren eta Gipuzkoaren arteko mugarekin bat dator hein handi batean. Diodanaren lekuko, Bizkaian ez bezala, oso gutxi dira Gipuzkoan *-ika* duten toponimoak; ezagutzen dudan bakarretariko bat Elgoibarko *Mortarika* aurkintza dateke.³⁰ Bizkaian —Gipuzkoarekin muga dauden herrietan—, ordea, hainbat testigutza daude,³¹ bestek

³⁰ Beste bat Ataungo *Bazterrika* baserria da (ikus Salaberri 2011b: 168).

³¹ Araban ere badira testigutzak, Arratzua-Ubarrundian (*Gernika*) nahiz Donemiliagan (*Langarika*) esate baterako.

beste, Ondarroan (*Gorozika*, auzoa), Berriatuan (*Asterrika*, biztanle entitatea; *Gerika* gailurra; PERTIKA), Markina-Xemeinen (LAUZIRIKA; OKOZIKA), Zaldibarren (*Gatika*, baserria) eta Elorrión (*Lekerika* baserriak; *Mendraka*, auzoa, baserria). Horrenbestez, *-ika*-ren kasuan muga bat-batekoa eta erabatekoa da eta, espero izatekoa zenez, saroi-izenak ez dira salbuespena. Haustura larria da (cf. Mitxelena 1981: 299), baina ez dator bat sartaldeko eta erdialdeko euskalkien artean dagoenarekin (Mutriku-Elgoibar-Bergara-Oñati balizko lerroarekin), ezta *saroi* vs. *korta* mugarekin (Zaldúa 2015a: 195), azken hau are sortalderago aurkitzen baita³² (Zestoa-Azpeitia-Seguran). Ikus 2. mapa.

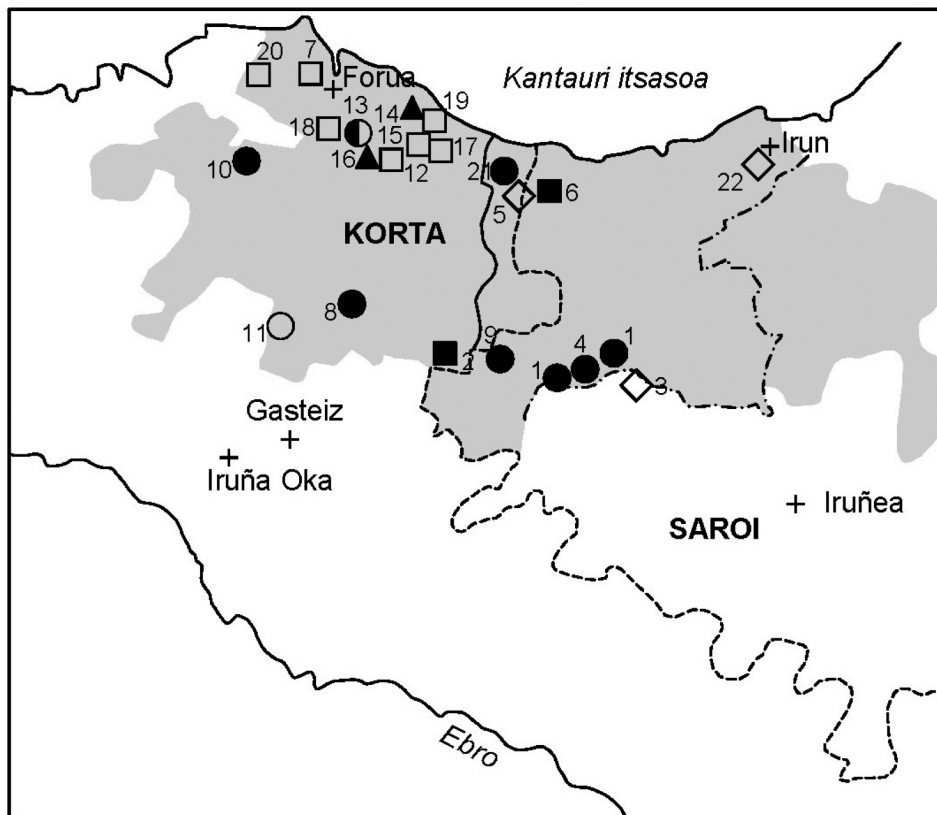
-(i)(t)z atzikiari dagozkionetan antzeko zerbait ikusten da, Bizkaian (Gipuzkoaren ondoan) dauden udalerrietan hainbat erakuskari daudelako (Ondarroan, Berriatuan, Markin-Xemeinen. Elorrión...) eta mugaren beste aldean, berriz, urri direlako; Bergaran, Elgetan (*Artiz*, baserriak) zein Oñatin ale bana (*Trokoniz*, aurkintza) baino ez.³³ Banaketa-eredu edo osagarritasun hori ez da, horratik, atzizki guztiekin gertatzen, *-ano* berrekailuan jatorri duten *-io*, *-ao*, *-iño* bukaeren kasuan, konparazioa, ba-daudelako erakuskariak bi alderdietan.

Ur banalerroaren ipar isurialdean atzizkien zabalkundeak ez dio sortalde-sartalde norabideari jarraitzen, hegoalde-iparralde ardatzari baizik: *-ain*-ek zein *-ano*-k Gipuzkoara Nafarroatik eta Arabatik iritsitakoak dirudite; hala berean *-ika*-k Araba Bizkaitik ailegaturikoa ematen du. Halaber, oroit gaitezten Gipuzkoan *-Vka* atzizkiaren lekukotasunik ez dagoela ia; bai, ordea, Araban. Hegoaldean, haatik, gauzak oso bestelakoa dira, Iruña Oka-Gasteiz eta Iruña lotzen dituen balizko murraren azpitik, *-ano* eta *-ain* atzizkien eremuak ezker-eskuin luzatzen direlako, ez goitik behera.

Mitxelenaren «Lengua común y dialectos vascos» lanaren ondotik (1981: 307-308), onartua dago Erdi Aroaren hasmentan (frankoen garaian) batasunerako joera izan bide zela hizkuntzaren arloan (ikus Lakarra 2011 [2014]: 163, 183, 219), baina indar horren gizarte arloko arrazoia oraindik erabat argitzeke dago, eta, jakina, hizkuntzak ez dira bere kabuz, besterik gabe, berdintzen joaten, zerbaiten edo norbaiten eraginez bateratzen baitira (cf. Mitxelena 1981: 309-310 eta Lakarra 2011 [2014]: 164, 182). Gainera, Erdi Aro Goiztiarreko balizko batasunerako joera horrek ez du esan nahi aurretik hizkuntza-eremurik ez zegoenik (cf. Lakarra 2011 [2014]: 158, 182) eta haiek aitaren batean ezabatu zirenik, zer esanik ez bazterreko eremuetan (cf. Mitxelena 1981: 313).

³² Topoglosa horren kari, nabarmendu beharra dago neurri-ereduak (6 / 12 korapilo vs. 9 / 18 korapilo) *saroi* eta (*g*, *k*)*orta* terminoak bezala daudela banatuta, bestela esan, bigarrena nagusitzen den Gipuzkoako zenbait tokitan (Mutriku, Elgoibarren) Bizkaiko neurriak dituzte saroiak (*op. cit.*, 199).

³³ Deban *Andutz* mendia dago. Bestalde, badaude erakuskariak, konparaziora, Aramaio, Donemiliaga eta Barrundian ere.

- -ika ▲ -(i)(t)z ■ -ain ● -ano ○ -ana ● -ano/-ana ◇ -ina
- Sart. eusk. / Erd. eusk. - · - · - · Erd. eusk. / Nafar.
- - - - - Saroi ■ Saroi mugarrizt.

2. mapa

Xehetasunetan sartuz gero, Lakarrak (2011 [2014]: 215-221) EBZ-ren balizko bi aitzin-aberri ikusten ditu, bata Iruñeritik ipar-sortaldera eta bestea Lizarra-Ergoiena-Goizueta-Hondarribia lerroaren bi aldeetara, inolaz ere Iruñearen sartaldera. Aurreneko agertokiaren hizkuntzaz kanpoko euskarria 5. mendean Iruñearen eta Pirinioen artean gauzaturiko eraketa soziopolitiko berezia litzateke, hurrengo belaunaldietan sartalderantz hedatu zatekeena eta gero Iruñeko erreinuarekin lotura zuzena zukeena. Nafarroa ipar-sortaldean sortu zatekeen eraikuntza historiko berriaren kronologia Mitxelenaarena (5-6. mendea) baino mende bat beranduago edo ezarri beharko litzateke, eta horrek hizkuntzan izan duen isla geroagokoa datekeenez, EBZ-ren kronologia eta, hortaz, dialekto zatiketarena aski atzeratu beharko genuke. EBZ-ren aitzin aberria Lizarra-Ergoiena-Goizueta-Hondarribia lerroaren bi aldeetara balego, argiro

aurreko hipotesian baino arrunt beranduagokoa litzateke dialekto-zatiketa.³⁴ Guztia-ekin, Nafarroaren eragina dateke Erdi Aroaren hasieran Euskal Herriko sartaldean eta erdialdean hizkuntzaren arloan egondako batasun joeraren gizarte arloko arrazoi nagusietarikoak.

Gorrotxategik (1993: 125) Gure Aroaren hasieran aski zabala zen euskal eremuan hizkuntza nahiko bateratua mintzatzen zen edo eremu hura zatikatua (dialektalizatua) ote zegoen galdetzen du, baita egun ezagutzen direnak antzinako euskalkien jarraipena diren ala ez. Mitxelenaren (1981: 307-308) eta Gorrotxategiren (1993: 125) oinatzetan, Pirinioen alde bietan Kristo aurreko azken milurtekorako euskara mintzatzen zela onartuz gero, zentzuzkoena erromatarrak iristean bertako hizkuntzan alderdi batetik bestera aldea egon zitekeela pentsatzea da, bestela esan, Antzinatean Erdi Aroaren hasieran bezalako batasunerako joerarik ez zegoela.

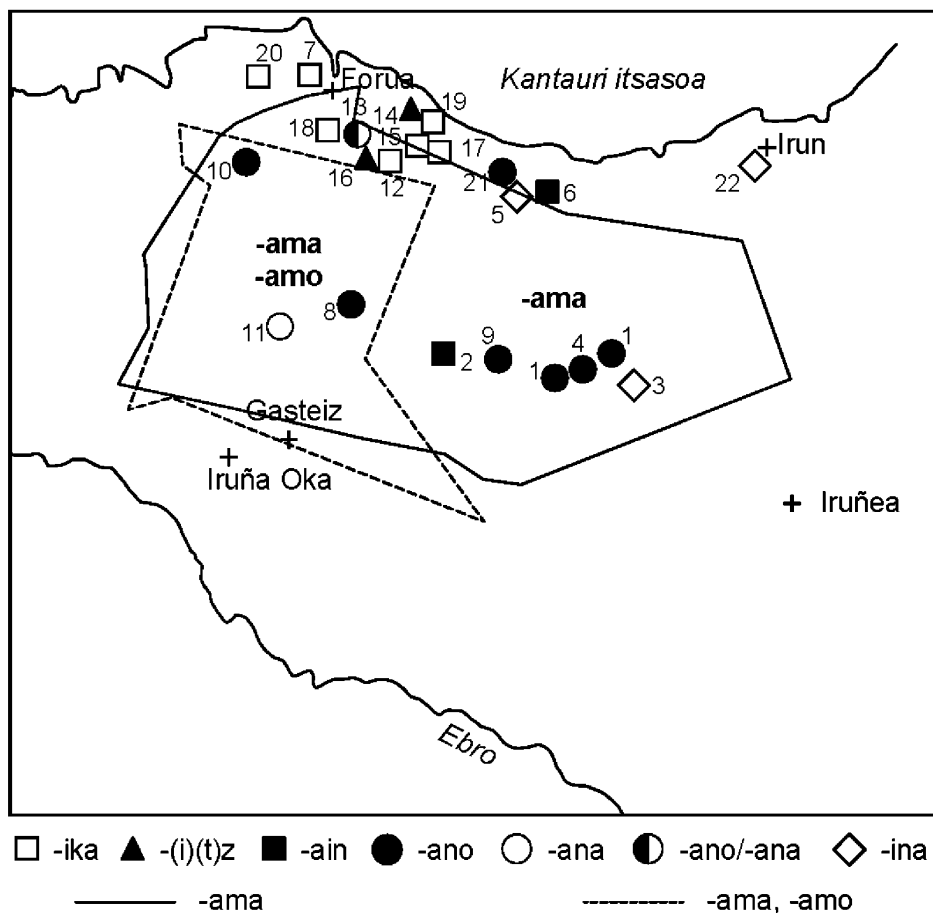
Ikusi dugunez, Gure Aroko lehengo gizaldietan hizkuntza-barrutiak adieraz ditzaizkete toponimia-eremuak zeuden. Halaber, gogoan har bedi jatorri indoeuroparra duten latinaren aurreko *-ama* eta *-amo* atzizkiek eremu aski garbiak marrazten dituztela konparaziora (ikus Zaldúa 2016, 2017) eta zati batean bigarrenaren topoglosa bat datorrela *-ika*-ren eremuarekin; baldin nire iritzia estalkirik gabe azaldu behar badut, horrek, zerbait iradokitzeotan, Antzinatean bide zegoen toponimia-eremu (eta hizkera?) aniztasuna atzetik, lehendik, zetorkeela iradokiko luke. Ikus 3. mapa.

Leku batetik bestera egon daitekeen hizkuntza jauzia azaltzeko, Caminok (2003: 460) dioen bezala, orografiaz gainera, gizataldeen jardun sozio-historikoa aintzat hartu beharra dago. Esate baterako, Foruan³⁵ aurkituriko hilarriek Gernikakoa bezalako estuarioetan erromatarren arrastoa garrantzitsua izan zela erakusten dute (cf. Gorrotxategi 1993: 124) eta gauza ezaguna da, bestalde, Bizkaiko ipar-sortaldean (korta asko egoteaz gainera) *-ika* edo *-itz* atzizkiak dituzten antroponimo ugari daudela, Bermeo, Forua, Errigoiti, Kortezubi, Arratzu, Gernika-Lumo, Muxika, Markina-Xemein, Ispaster nahiz Berriatukoak lekuko. Haatik, (korta ugari egonagatik) jatorri deantroponimikoa duten leku-izen gutxi daude, esate baterako, Orozkon, Diman, Zeanurin edo Otxandion. Mapei erreparatuz gero, irudi du, Bizkaian bederik, Antzinateko arrasto esanguratsuak dauden zenbait ingurutan antroponimo gehiago daudela, baina Gipuzkoan gertatzen dena besterik da, ez dirudielako Oiartzun-Irun (*Oiarso*) ingurutik (beste hiri batzuetatik bezala) atzizkirik zabaldu zenik.³⁶

³⁴ Mitxelenak aipatzen duen batasunerako joera zerbait atzeratuz gero, Erdi Aro Goiztiarraren lehen gizaldietan eman zen herrixken loratzea (ikus Quirós 2011: 42) aintzat hartu beharko litzateke, menturaz, biztanleriaren harreman-sarea indartu zukeelako, besteak beste.

³⁵ *Forum* direlakoak merkataritza guneak ziren, arrunki garraibideetatik gertu zeudenak (Castillo Pascual 2011: 263).

³⁶ Hondarribia-Irun-Oiartzun aldean badago *-(i)(t)z* duen toponimo sorta, baina ez du ematen Antzinatekoak direnik: BELITZ, BERINDOITZ, *Enekoitz* (*Enecoiz*, 1857; baserria; Irun), GAIZTARROZ, *Igiñiz* (*Igiñiz*, 1857; baserria; Irun), *Justiz* (*Justiz*, 1562, 1857; baserria; Hondarribia).

3. mapa

4.3. Caro Barojaren (1990 [1945]: 60, 63) aburuz, landa eremuko antrotoponimoetan dauden pertsona-izenak ondasunen nagusienak dira (cf. Castillo Pascual 2011: 249, 263). Haren iritzirako, ezarpen horien iraunkortasuna (denboraren buruan jabea aldatuagatik toponimoek irautea) izenaren mudantzak lekarzkeen administrazio arloko arazoak ekidin nahi izatearekin egon daiteke lotua. Jabetza txikien onuradunak (sortzaileak), askotan, erretiroa hartutako soldaduek direla ere eransten du (*op. cit.*, 145).

Berako ikertzailearen oinatzetan, uste izatekoa da saroi-izenetan dauden antroponimoak abeltzaintza-guneen eskubidedunen edo haietan zeudekeen azpiegituren erabiltzaileen izenak direla, baina soldaduek sortuak direla eta eratu zireneko izenak direla ez dut hain garbi ikusten. Izan ere, toponimo batzuek duten irauteko gaitasuna gauza ezaguna den arren, dauden tokiko hizkuntza aldatuagatik bizirik segitzeko ahalmena izanagatik, Zaldua 2016an diodanez, jatorri indoeuroparreko to-

ponimo bat baino gehiago latinezko izenek ordezkatu dituzkete, bestela esanda, behinola sorburu indoeupearreko izen gehiago bide zeuden deantroponimoen sailean, eta gaurdaino iraun duten latinezko zenbait toponimok haien tokia hartu dukete.³⁷ Are gehiago, nago gehien erromatartu ziren tokietan ordezkapena indartsuagoa izan zela. Hortaz, jatorri deantroponimikoa duten saroi-izenetan dauden antroponimoak eremu horiek eratu eta berezitu zituzten garaiko jabeekin edo onuradunekin ez dute zertan bat etorri, kasu batzuetan ordezkapena egon bide delako. Guztiarekin ere, esan daiteke zenbait saroi izen zaharrak dituztela.

Jatorri deantroponimikoa duten saroi-izenen antzinakotasunaz ari naizelarik, azpimarra dezadan zenbait aldaketek latinetik euskararako moldaketaren berri ematen dutela, izan duten hizkuntza trataera erromantzeak sortu aurrekoa delako; dauden eremuan Antzinatean bertakoak euskaldunak zirela erakusten dute (ikus Gorrotxategi 2000: 18). Lakarrak (2011 [2014]: 161, 192-196, 219) ere EBZ bitartean (edo hura hautsi baino lehen) pairaturiko mudantzen artean sailkatzen ditu. Hara, besterik ez aipatzeko, saroi-izenetan ikusten diren batzuen zenbait etsenplu: *C-* > *G-* (*Ceturana* > **Geturāñā* > **Geturāā* > **Geturāa* > *Getur*; *-l-* > *-r-* (*Lauselica* > **Lauzerika* > *Lauzirika* > *Lauzurika* > *Lazurika*); *-n-* > *-Ø-* (*Odenica* > **Odēñika* > **Odēika* > **Odēika* > *Odeika*).

Antroponimo zaharrak bai, baina guztiak (ezinbestean) ez garai berekoak. Saroi-izenen sailean badaude, konparazio batera, Erdi Aroko antroponimoak eta latinetik atzizkien oinorde beregainak (*-[i]/[t]z...*) osagaitako dituzten etsenpluak, corpusean bildutakoak baino berriagoak direnak, alegia. Batzuek euskal jatorriko antroponimoak (*Gaiztarro...*) dituzte oinarrian, baina beste batzuek ez (*Belindo...*). Hurrengo lau aleak erakusgarri batzuk baizik ez dira, sail luzeagoa ekar daitekeelako: BELITZ, BERINDOITZ, GAIZTARROZ, MUNIOZ (ikus 6.2§).

Bestalde, badira, latinetik atzizkia izan ordez, *ola* / *olatze* izen geografikoa bigarren tokian duten antroponimoak, *Antzinateko antroponimoa* + *latinetik atzizkia* ereduari jarraikiz osaturikoak baino berriagoak direnak hauek ere, baina oinarrian goiko saileko toponimoenak (BERINDOITZ...) baino zaharragoak diruditen pertsona-izenak dituztenak. *Ola* / *olatze*-ei buruz gauza bat eduki behar da gogoan: hertsiki lotuak daudela saroiekin (ikus Zaldúa 2015: 394-397). Honatx, saroi-izenen arlokoak diren batzuk, adibide antzera, gaia erabil dezagun: EDIOLATZA, EIKOLATZA, ESTUBIOLATZA, MOMIOLA (ikus 6.3§). Atzizkirik izan ez arren eta corpusean jasotakoak baino berriagoak izanagatik, antroponimoei erreparatuz gero, sorta honetako izenak zahar samarrak izan daitezke.

Aurreko geruza horren aurretik (edo ganean) beste multzo bat ere antzematen da; oinarrian Erdi Aroko antroponimoa eta bigarren tokian *ola* / *olatze* izen geografikoa daukatenek osaturikoaz ari naiz: BEGIOLATZA, IMITOLA, ORIOLATZA, SOLLATZ (ikus 6.4§). Saroi-izenok antroponimoak dituzte oinarrian eta ondoren *ola* / *olatze* izen geografikoa, baina aurreko sailekoekin (EIKOLATZA...) alderatuz gero zenbait ezberdintasun ikusten dira. Batetik, oinarrian dauden pertsona-izenak (*Begila*, *Azeariz*, *Oria...*) nahiko ezagunak eta erabiliak dira Erdi Aroan. Bestetik, antzinakoak ba-

³⁷ Cf. Mítxelena (1972: 17). *-ama* duten Bizkaiko toki-izen batzuek (*Aldamiz*, *Lezamiz*, *Ozamiz*) latinetik datorren *-(i)t/z* atzizkia hartu izatea (hizkuntza berrira egokitzea) jarraikortasun horren alde mintzo da.

lira, zenbait aldaketak burututa beharko lukete (*s- > z-*; *-l- > -r-*), baina ez dago haien arrastorik. Alderantzizkoa ere gertatzen da, mudantza batzuk oso zaharrak ez direlako aukeraren alde mintzo baitira (*au- > o-*; *-ea- > -a-*). Azken sorta BELITZ, BERINDOITZ eta antzekoen garaikidea, geruza berekoa, litzateke.

Azpiatal honetan ikusi ditugun *-(i)tz* nahiz *ola / olatze* (ikus Zaldúa 2015b: 399, 400) duten antroponimoek, hortaz, Erdi Aroan, Antzinatean ikusten ez den batasunerako joera egon bide zela iradokitzen dute, Sortaldean (Bizkaian) eta Erdiko Aldean (Gipuzkoan) gauzak beti batekoak direlako, hau da, alde guztietan osagai berak azaltzen direlako (cf. Lakarra 2011 [2014]: 202).

Gorrotxategik (1993: 114) dioen moduan, saroiak kasuan, garbi dago toki-izenen azterketa xeheak iturri idatzirik gabeko garaiak argi ditzakeela, toponimo-sorta batek, darabilen erkidegoaren hizkuntzaren bitartez izan ordez, behinola baliaturiko beste hizkuntza baten (osagaien) bidez azal daitekeen izendapen multzo bateratua osatzen duela ikusten baita.

4.4. Pertsona-izenei erantsi beharreko atzizkiak aukeratzekoan ezabaturiko izen geografikoarekin zerikusia duen arrazoirik ba ote zegoen galdetzen du Caro Barojak (1990 [1945]: 113). Honaino baliaturiko informazioaren argitan, hau da, entitate geografiko bera (sarioiak) izendatzeko askotariko atzizkiak erabili direla aintzat hartuz gero, ez dirudi bata bestearekin lotuta daudenik, hots, ez du ematen entitate geografikoaren arabera antroponimoek atzizki jakinak hartzen zituztenik; ikusi dugun moduan, atzizkiari begira, baldintzapen bakarra zati generikoaren generoak ezarritakoa zatekeen. Garbi dagoena da, askotariko atzizkiak izanagatik, azterturiko toki-izenen *designatum*-a beti bera zela: norbanako baten esku zegoen abeltzaintzarako gunea, izatekotan, azpiegitura xaloa zuena.

Argitasun eta zehaztasun gehiago erdiesten saiatzeko, lot nakion une batez, amaitzeko, hizkuntzalaritzaz kanpoko iturri bati, arkeologiari. Saroiak nondik norakoa ulertzen lagun dezakeen informazioa eman duten arlo horretako ikerketen zergatikoa bitarikoa da; batzuek erdiko guneko hausterretzetan berariaz, saroiak kronologia hobeto ezagutzeko, egindako lanak dira eta, besteak, berriz, haien barruan azaldu diren askotariko egiturak aztertze esku-hartzeak.

Honax Historiarrerako eta Antzinateko argibideak (datazioak) eman dituzten saroiak zerrenda:

2 koadroa

Urtea	Lekua	Aztarna	Aroa
1995	<i>Gorostarbe</i> , Urnieta	ikatza	Antzinatea
1996	<i>Mendabio</i> , Urnieta	ikatza	Antzinatea
2009	<i>Pagabe</i> , Enirio-Aralar	etxola-hondoa	Antzinatea
2009	<i>Ondarre</i> , Enirio-Aralar	sutxoa	Brontze Aroa
2009-2011	<i>Elexazar</i> , Amurrio	egoitza, lantegia	Antzinatea
2011-2012	<i>Ondarre</i> , Enirio-Aralar	cromlecha	Brontze Aroa
2012	<i>Beaskinarte</i> , Enirio-Aralar	hilobia	Brontze Aroa
2013, 2014	<i>Beaskinarte</i> , Enirio-Aralar	egitura laukizuzena	Burdin Aroa
2015-2016	<i>Beaskinarte</i> , Enirio-Aralar	cromlecha	Burdin Aroa
2016	AIAZIO, Enirio-Aralar	Etxola-egitura egitura	Kalkolitoa Antzinatea

Aurrenekoa, beraz, Gorostarbeko hausterretzan edo artamugarrian (erdiko gu-
nean) 1995ean Agirre Mauleón-en zuzendaritzapean egindako zundaketa-kata
izan zen (Agirre Mauleón & Ibáñez 1995). Material arkeologiko ikusgarriarik ez
zen azaldu, baina ikatz lagin txiki batzuk aurkitu zituzten harri nagusiaren azpian,
Kristo ondorengo 2-3. gizaldietakoak. 1996an, talde berak Mendabioko hauste-
rretza indusi zuen (Gorostarbetik gertu); han ere ikatz lagin txiki batzuk topatu
zituzten oinarriaren (hausterretzaren) azpian, Kristo ondorengo 4-6. gizaldiet-
akoak oraingoan (Agirre Mauleón *et alii* 1996). Urnietako ikatzak —gizakiak egi-
niko— hausterretzen (sarioien) garaikideak direla ezin da ziurtatu, baina, orduko,
hark erabilitako eremuen aurrean gaudela erakusten dute (cf. Aragón 2009: 105,
110). Guztiarekin, harrezkero sarioiez egin diren ikerketetan erreferentzia garrantzi-
tsu bihurtu dira.

Bestalde, 2003. urtetik aurrera, Euskal Herriko Unibertsitateko Jose Antonio
Mujika irakasleak zuzenduriko ikerketa-taldeak, miaketa lanaren ondorioz idorotako
zenbait elementutan nahiz lehendik (batez ere Barandiaranen lanari esker) ezagutzen
ziren beste egitura batzuetan, arkeologikoki esku hartu du Enirio-Aralarko manko-
munitatearen esparruan.³⁸ Artikulu honen aztergaiari begira garrantzitsuenak dira-
tekeenak besterik ez aipatzeko, 2009an bost zundaketa egin zituen Mujikaren tal-
deak Pagabeko etxoletan eta, lorturiko emaitzen arabera, haietariko bat Gure Aroko
2. mendekoa da, hau da, Erromatar garaikoa.³⁹

Hala berean, 2009-2011 artean, Juan José Hidalgok zuzenduriko taldeak ikerketa
arkeologikoa burutu zuen Elexazarko sarioian, Amurrión. Industria, eskulangintza
nahiz abeltzaintza saileko eginkizuna duketen egiturak eta taurobolio bat aurkitu zi-
tuzten, Gure Aroko 1-3. gizaldietakoak (Hidalgo 2014).

Mujikaren taldeak Enirio-Aralarko mankomunitatearen eremuan egindako iker-
ketarekin jarraituz, 2012tik 2016ra Beaskinarte eta AIAZIO sarioietan buruturiko ar-
keologia arloko lanetan askotariko Historiaurreko aztarnak topatu ditu, azkenekoan
aurkituriko Antzinateko eta Kalkolitoko egiturak kasurako.

2008an hiru kategoria berezi nituen laneko hipotesitako: sarioiak, proto-sarioiak
eta saroi-aurrekoak. Sarioien arrastoa Erdi Aro Goiztiarraren amaieran (idazkiekin)
hasten zela nioen eta proto-sarioiena, berriz, aurreko aroan, Antzinatean alegia (Erro-
matar garaiko aztarna arkeologikoekin batera). Saroi-aurrekoak, azkenik, denboraren
buruan proto-saroi (eta saroi) bihurtu bide ziren Historiaurreko balizko abeltzaintza-
guneak ziratekeela neritzon.

Bereizketa hartaz geroztik Europako beste herrialde batzuetan —Euskal Herriko
sarioietan bezala—, landetxeen eremuen norainokoa zehazteko, aizkora jaurtitzen ze-
lako Erdi Aro Goiztiarreko aipamenak badaudela jakin dut adibidez, 8. gizaldiko

³⁸ Lan horien ondorioak zenbait liburu eta aldizkaritan argitaratu dira. Ikus, adibidez, Agirre García
et alii (2014).

³⁹ Berebat, 2010ean, Argarbi trikuharriaren hego-mendebaldean dauden etxola-hondakinetakoa ba-
tean, besteak beste, (egoera txarrean zeuden) *terra sigillata* zatiak, hezur pusak nahiz metalezko eta bei-
razko aztarnak idoro zituen, hauek ere Erromatar garaikoak (3.-4. mendeetakoak) direnak (ikus Mujika
2011 eta Agirre García *et alii* 2013). Izan ere, aztarnategia, barruan ez bada, behinolako Mendibil sa-
roien ondo-ondoan dago.

(Aro Karolingioaren hasierako) Bavariakoak lekuko,⁴⁰ eta horri eskerrak saroiari eta proto-saroiari arteko denbora-tartea edo -jauzia txikiagoa da orain.

Bestetik, saroi asko proto-saroiari (eta saroi-aurrekoari) ondorengoak ez izanagatik, hau da, Erdi Aroan saroi mordoak finkatu zela jakin arren, zenbait saroiari, ikusi dugunez, Historiaurreko eta Antzinateko hainbat aztarna idoro dira 2008az geroztik eta agerikoa da egitura haiek eraiki zituzten garaian abeltzaintzarako edo bizitzeko toki onenak geroago saroi bihurtutako berak zirela. Hitz bitan, irudi du saroi batzuk Historiaren eta Antzinatean abeltzaintza-guneak izandako lekuetan kokatzen direla, saroi horiek antzinatean erabilitako tokietan daudela.⁴¹

Esanak esan, saroiari (zedarrituei) bagazokie, Salaberri (2011b: 167) etxez adierazitakoa berresten da, alegia (guztiak) saroi hartakoak izan ez arren, batzuk Antzinateko gizakiak ustiatutako eremuetan sortuak direla, orduko onuraduna edo nagusia bide zuten lekuetan daudela. Ez zuen alferrik esan Mitxelena (1958: 44) hilobiak, bizilekuak eta bideak eraiki aurretik, gizakia ez zela gune aberatsenak eta emankorrenak eraldatzen saiatzera mugatu; aurretik, lurrian izenak josiz, jabetza ikurrak ezarri, gizatiartu izen zituen toki horiek, paisaia horiek.

Hizkuntzalaritzari esker, hobeki esan Caro Baroja, Mitxelena, Gorrotxategi eta Salaberri bezalako onomastikariaren ekarpenari esker, badakigu jatorri deantroponimikoa duten saroi-izen batzuek Antzinateko eremu berezituak ziren aurkintzak edo guneak izendatzen dituztela, eta honek aditzera emango luke aspaldian suposatzen ari naizena: Gure Aroaren hasierarako bazirela proto-saroiak zenbait tokitan; Euskal Herriko populatzearen berreraiketari begira aintzat hartzeko moduko datua izan daiteke. Beste behin, bat egin beharra dago, hortaz, Gorrotxategirekin (1993: 114), hizkuntzalaritzaren arloko datuez gainera, herri bat edo mintzaira bat dagoela berresten duten Historia arloko berriak daudenean —jatorriz izaera ezberdinekoak diren bi iturriak elkartzuz— giza-talde horren izaerari zein hizkuntzari buruzko ondorio historikotara iristeko aukera dagoela dioenean.

Antroponimoak hizkuntzekin batera (eta haiek gabe ere bai) tokiz aldatzen dira, modek zabal ditzaketelako, ohiturak eta usadioak bezala mudatzen direlako. Ondorioz, Mitxelena (1969: 34) ohartarazten duen bezala, haien banaketa aztertzean ez da aski dimentsio zeharkakoa (espazioa) aintzat hartzea, goitik beherako koordinatua (gizarte-maila) ere kontuan hartu behar baita. Mami-mamiraino joz gero, saio honen aztergaiari dagokionean, galdera da nortzuk ziren zehazkiro lan honetan ahotan hartu ditugun Antzinateko proto-saroiari onuradunak edo nagusiak, izena eman zieten pertsonak, hau da, zein estatus zuten eta non bizi ziren (ikus Mitxelena 1982: 149), hiritar aberatsak, gudari ohiak edo landa eremuko biztanle «arruntak» ziren eta, berebat, erromatar izenak zituzten gizaseme haiek latinez bakarrik egiten zuten ala elebidunak ziren, (izan dituzten moldaketei erreparatuta) argi samarra baitirudi

⁴⁰ Besteak beste, tximistatik babesteko errito baten aurrean gaude, bai Euskal Herrian bai inguru hurbilean, artzainek tximistatik babesteko aizkora jaurti edo urruntzen zutelako ahozko lekukotasunak bildu direlako (ikus Zaldua 2015).

⁴¹ Badaude latinaren aurreko jatorri indoeuroparra duen *-ama* atzizkia bigarren osagaitako daukaten saroi-izenak; ikus Zaldua (2017).

sorburua haien latinezko izenetan duten antrotoponimoak (saroi-izenak) euskaldunek erabili zituztela.⁴²

5. Bibliografia

5.1. Hizkuntzalaritzari buruzkoa

- Agud, M., 1973 [1962], «Áreas toponímicas en el País Vasco», *ASJU* 7, 41-75.
- Camino, I., 2003, «Hego-nafarreraren egituraz», *FLV* 94, 427-468.
- , 2011 [2014], «Ekialdeko euskararen iraganaz», in I. Epelde (arg.), 87-153.
- Caro Baroja, J., 1990 [1945], *Materiales para una historia de la lengua vasca en su relación con la latina*. Donostia: Txertoa.
- Castillo, C., 1977, «Onomástica personal en las inscripciones romanas de Navarra», *Cuadernos de Arqueología. Universidad de Navarra* 5, 127-144.
- Ciprés, P., 2006, «La onomástica de las inscripciones romanas del País Vasco. Estructura del nombre personal y estatuto jurídico», *Veleia* 23, 85-128.
- Epelde, I. (arg.), 2011 [2014], *Euskal Dialektologia: lehena eta oraina*. Bilbo: UPV/EHU. Gehigarriak *ASJU*ren 69.
- Gorrotxategi, J., 1993, «La aportación de la lingüística a la reconstrucción del poblamiento en el País Vasco», *Ilunzar* 94, 113-125.
- Lakarra, J. A., 2011 [2014], «Gogoetak euskal dialektologia diakronikoaz: Euskara Batu Zaharra berreraiki beharraz eta haren banaketaren ikerketaz», in Epelde (arg.), 155-241.
- & I. Ruiz Arzalluz (arg.), 2011, *Luis Michelena. Obras Completas*. Bilbo: «Julio Urkixo» Euskal Filologi Mintegia.
- Mangas, J., A. Álvarez & R. Benítez, 2014, «Casa / casae en el occidente romano», *Hispania Antiqua* 37-38, 271-298.
- Martínez, J. I., 2006, «El vocabulario de los asentamientos rurales (siglos I-IX d.C.): evolución de la terminología», *Anejos de la AEspA* 39, 113-131.
- Mitxelena, K., 1953, *Apellidos Vascos*. Donostia. Biblioteca Vascongada de los Amigos del País. Txertoak 1989an Donostian egindako laugarren argitalpena ere baliatu dut. AV laburdurarekin aipatzen dut artikulu honetan.
- , 1958, «Nombres y cosas», *Oarso* 1958, 44-45. Berrarg. J. A. Lakarra & I. Ruiz Arzalluz (arg.), 9. lib., 337-342.
- , 1964, *Sobre el pasado de la lengua vasca*. Donostia: Auñamendi.
- , 1966, «La lengua vasca y la prehistoria», in *Problemas de la prehistoria y de la etnología vascas. IV Symposium de prehistoria peninsular, bajo la dirección del Dr. D. Juan Maluquer de Motes*, Iruñea, 271-285. Berrarg. J. A. Lakarra & I. Ruiz Arzalluz (arg.), 5. lib., 134-148.
- , 1969, «Notas lingüísticas a «Colección diplomática de Irache»», *FLV* 1, 1-59.
- , 1972, «Nota marginal sobre la huella latina en la lengua vasca», *FLV* 4, 5-25. Berrarg. J. A. Lakarra & I. Ruiz Arzalluz (arg.), 5. lib., 277-302.
- , 1981, «Lengua común y dialectos vascos», *ASJU* 15, 291-313.

⁴² Saroi-izenetan dauden pertsona izenak toponimia nagusian epigrafian baino gehiago lekukotzea halaber den ala gizarte arloko arrazoiaren bati zor zaion ere itaun daiteke, bestek beste.

- , 1982, "Sobre la lengua vasca en Álava durante la Edad Media", in J.L. Orella (arg.), *Vitoria en la Edad Media. Actas del I Congreso de Estudios Históricos celebrado en esta ciudad del 21 al 26 de setiembre de 1981, en conmemoración del 800 aniversario de su fundación*. Gasteiz: RIEV 28, 299-306. Berrarg. J. A. Lakarra & I. Ruiz Arzalluz (arg.), 5. lib., 403-418.
- Mitxelena, K. & I. Sarasola, 1987-2005, *Orotariko Euskal Hiztegia*. Bilbo: Desclée De Brouwer & Mensajero (= *OEH*).
- Salaberri, P., 2000, «Acerca del sufijo toponímico *-ain*», *FLV* 83, 113-137.
- , 2003, *Euskal Deiturategia: Patronimia*. Bilbo: Udako Euskal Unibertsitatea.
- , 2005, «Origen y significado de la toponimia de Navarra», in J. L. Ramírez Sádaba (ed.), *La Onomástica en Navarra y su relación con la de España. Actas de las primeras Jornadas de Onomástica (Pamplona 2003)*. Iruñea: Nafarroako Unibertsitate Publikoa, 91-128.
- , 2010, «Politics and Onomastics in the Basque Country. Historical and Current Situation», *Onoma* 45, 217-235.
- , 2011a, «De toponimia vasco-pirenaica: sobre el sufijo *-otz*, *-oz(e)*», *Nouvelle revue d'onomastique* 53, 33-64.
- , 2011b, «Sobre el sufijo occidental *-ika* y otras cuestiones de toponimia vasca», *FLV* 113, 139-176.
- , 2012a, «Notas de toponimia alavesa: antroponímicos en *-a* / *-ana*», in R. González de Viñaspre & R. Garay (arg.), *Viaje a Íbita. Estudios históricos del Condado de Treviño*. Gasteiz: Trebiñu Konterriko Udala, 209-228.
- , 2012b, «Topónimos alaveses de base antroponímica terminados en *-ain*, *-egi*, *-eta* (*-keta*), *-ika*, *-iku* (*-iko*), *-inu* (*-ina*), *-itu* (*-ita*), *-ón*», *FLV* 115, 323-357.
- , 2013a, «Topónimos alaveses de base antroponímica acabados en *-(i)ano*», *FLV* 116, 245-272.
- , 2013b, «Topónimos alaveses de base antroponímica terminados en *-iz*, *-ez* y *-ona* / *-oa*», *Lapurdum* 17, 201-220.
- , 2015, *Araba / Álava. Los nombres de nuestros pueblos*. Bilbo: Euskaltzaindia, «Izenak», 5.
- Solin, H., & O. Salomies, 1994, *Repertorium nominum gentilium et cognominum latinorum, Hildesheim*. Zürich-New York: Olms-Weidmann, 2. arg.
- Zaldua, L. M., 2015a, «*Saroi* entitate geografikoaren banaketa, esanahia eta jatorria toponimiaren argitan», *FLV* 119, 175-221.
- , 2015b, «*Ol(h)a* entitate geografikoaz zenbait ohar», *FLV* 120, 385-405.
- , 2016, «Sobre el elemento indoeuropeo pre-latino en la toponimia de Vasconia: los nombres de lugar terminados en *-ama*», *FLV* 121, 185-233.
- , 2017, «Jatorri indoeuroparra duten latinaren aurreko toki-izenak Euskal Herrian», *ASJU* (inprimategian).

5.2. Historiari buruzkoa

- Agirre García, J., J. M. Edeso, A. Lopetegi, J. A. Mujika, S. Pérez, M. Ruiz Alonso, A. Tarrío & I. Yusta, 2013, «La continuidad de la actividad pastoril durante la época romana en la zona de Argarbi (Sierra de Aralar)», *Kobie* 32, 5-28.
- & D. Álvarez, X. Lamikiz, A. Moraza & J. A. Mujika, 2014, *Itinerarios culturales en Aralar. Un legado cultural milenario en el Parque Natural de Aralar*. Donostia: Gipuzkoako Foru Aldundia.

- , E. Arévalo, J. M. Edeso, I. Goikoetxea, A. Lopetegi, J. A. Mujika, I. Orue, S. Pérez, M. Ruiz Alonso, A. Tarrío, I. Yusta & L. M. Zaldúa, 2016, «El ritual de incineración en el crómlech tumular de Ondarre I (Sierra de Aralar —Gipuzkoa—)», *Munibe* 67, 51-73.
- Agirre Mauleón, J. & A. Ibáñez, 1995, «Gorostarbeko sarroa (Urnieta)», *Arkeoikuska*, 211-214.
- , Flóres, M. & S. San José, 1996, «Mendabioko sarroa (Urnieta)», *Arkeoikuska*, 142-144.
- Aragón, A., 2009, *La ganadería guipuzcoana durante el antiguo régimen*. Bilbo: UPV/EHU.
- Castillo Pascual, M. J., 2011, *Espacio en orden: el modelo gromático-romano de ordenación del territorio*. Logroño: Errioxako Unibertsitatea.
- Fernández, C., P. Salido & M. Zorzalejos, 2014, «Las formas de ocupación rural en Hispania. Entre la terminología y la praxis arqueológica», *CuPAUAM* 40, 111-136.
- Flórez, E. & M. Risco, 1789, *España sagrada: Teatro geográfico-histórico de la Iglesia de España*. Madril, 37. alea («Antigüedades civiles y eclesiásticas de los astures transmontanos hasta el siglo x»).
- Gogekoetxea, A., J. Juaristi & I. Moro, 2009, «Del uso común del monte a la propiedad privada: introducción al estudio de los Seles en Bizkaia», *Lurralde* 32, 15-46.
- , 2011, «Las formas de propiedad de los seles en Bizkaia», *Lurralde* 34, 109-149.
- Gómez-Pantoja, J., 2001, «*Pastio agrestis*. Pastoralismo en hispania romana», in J. Gómez-Pantoja (arg.), *Los rebaños de Gerión. Pastores y trashumancia en Iberia Antigua y Medieval (Collection de la Casa de Velázquez, 73)*. Madril, 177-213.
- Hidalgo, J., 2014, «Elexazar», *Arkeoikuska* 2013, 45-49.
- Mujika J. A., 2011, «Aralar mendialdea: Oidui, Jentillarri, Pagabe, Argarbi I, Aintizegi», *Arkeoikuska* 2010, 400-401.
- Nussy-Saint Saëns, M., 1942, *Contribution à un essai sur la coutume de Soule*. Baiona: Le livre.
- Quirós, J. A. (arg.), 2011, *Vasconia en la Alta Edad Media. 450-1000. Poderes y comunidades rurales en el Norte Peninsular (Documentos de Arqueología Medieval)*. Bilbo: UPV/EHU.
- Zaldúa, L. M., 2008, «Kortak Legazpin: Antzinako lurralde-antolamenduaz», *Euskoneus & Media* 457.

6. Eranskina

6.1. Antzinateko antroponimoak eta latinetikoko atzizkiak osagaitako dituzten saroi-izenak

(1) **AIAZIO**:⁴³ *Ayazio* (Ataun) (1404, *sel*; Aierbe & San Miguel 2013: 26), *Ayecío* (1864, *barriada*, GI: 86), *Aietziogiokoa* (baserria, AtnM), *Aietziobekoa* (baserria, AtnM); EGE:⁴⁴ baserria; Ataun; *Ayacio* (Enirio-Aralar) (1452, *sel*; Zaldúa 2012b: 310), *Aiacio* (1940; Zaldúa 2012b: 310); EGE: sarroa; Enirio-Aralar; ETM:⁴⁵ (1⁴⁶) *Aiasius* (Solin & Salomies 1994: 10) eta *-ano* (Salaberri 2013a: 248-250); *IG⁴⁷ *Aia-*

⁴³ Arauturiko forma. Etxandako idazkera larriz adierazitakoak ihurturiko toponimoak dira.

⁴⁴ Entitate geografikoa gaur.

⁴⁵ Etimoa.

⁴⁶ Bat baino gehiago direnean, etimología aukerak zenbaki bidez berezi ditut.

⁴⁷ Ezabatutako izen geografikoa.

siano > **Aiaziãhō* > **Aiaziãō* > **Aiaziãō* > **Aiazio* > *Aiezio*; (2) *Aiacius* (Solin & Salomies 1994: 10) eta *-ano*; **IG Aiacciano* > **Aiatziano* > **Aiatziãhō* > **Aiatziãō* > **Aiatziãō* > **Aiatzio* > *Aietzio*; (3) *Aiatius* (Vallejo 2016: 247) eta *-ano*; **IG Aiatiano* > **Aiatjano* > **Aiaziano* > **Aiaziãhō* > **Aiaziãō* > **Aiatziãō* > *Aiazio*; HRB⁴⁸ (Ataun): ANDURIO.

(2) **AKETAİN**: *Aquetayn* (1555, *sel*; Ugarte 1976: 469), *Aketain* (OñM); EGE: hegía, bizkarra; Oñati; ETM: **Aquitus* < *Aquitius* (Solin & Salomies 1994: 20) eta *-ain* (Salaberri 2000: 126-127; 2012b: 325-327); **IG Aquitani* > **Aketani* > **Aketãhñ* > **Aketã* > **Aketã* > *Aketain*; cf. *Akotain* (Longida, Nafarroa; Salaberri 2000: 126-127), *Akutain* (baserria, Idiazabal; aurkintza, Galdakao).

(3) **ALBIA**: *Albina* (1074, *bustale*; Lakarra de Migel 1927: 558-562), *Albia* (1054, 1076, *bustale*; Goñi Gaztanbide 1997: 40), *Albiko arrasoa* (*NETM-XII*: 192); EGE: zabalunea; Erregenea (Aralar); ETM: *Albius* (Solin & Salomies 1994: 11 [< *Albinus*, *ibidem*]) eta *-ina* (Salaberri 2012b: 338-339); **IG Albina* > **Albñã* > **Albã* > **Albã* > *Albia* > *Albi*; cf. *Albeiz* (herria, Araba; Salaberri 2015: 61-62); *Albia* (etxea, Bilbo), *Albina* (urtegia, Aramaio).

(4) **ANDURIO**: *Andurio* (1413, *sel*; Arin 1928: 146; Moraza 2010: 18), *Andurio* (AtnM, LzkM); EGE: etxola, gailurra; Ataun eta Zaldibia-Lazkao (Intsusti); ETM: (1) *Manturius* (Solin & Salomies 1994: 112) eta *-ano* (Salaberri 2013a: 248-250); **IG Manturiano* > **Manduriano* > **Anduriano* > **Anduriãhñ* > **Anduriãō* > **Anduriãō* > *Andurio*; (2) *Mandulius* (?) (*ibidem*) eta *-ano*; **IG *Manduliano* > **Manduriano* > **Anduriãhñ* > **Anduriãō* > **Anduriãō* > *Andurio*; cf. *Andurain* (aurkintza, Goñierri); HRB: AIAZIO (Ataun).

(5) **ARIA**: *Aria* (1380, *sel*; Aierbe & Elorza 2008: 8); EGE: ezezaguna, Azpeitia-Zestoa; ETM: *Arius* (Solin & Salomies 1994: 21) eta *-ina* (Salaberri 2012b: 338-339); **IG Arina* > **Arñã* > **Arã* > **Arã* > **Aria*; ikus *Aria* (auzoa, Aberasturi, Araba) (Salaberri 2013b: 207); cf. *Aria* / *Arina* (herri hustua, Ganboa) (Salaberri 2012b: 346), *Ariz* / *Aríñez* (herria, Araba) (Salaberri 2015: 93-94), *Aria* (udalerría, Aezkoa); HRB: ARIZTAIN.

(6) **ARIZTAIN**: *Adiestayn* (1412-1477, *sel*; Lema *et alii* 2002: 225), *Aristain* (1864, *casa de labor*, GI: 5), *Ariztain* (baserria, ZstM); EGE: baserria; Zestoa; ETM: **Adiestus* (cf. *Adiectius*, Solin & Salomies 1994: 6) eta *-ain* (Salaberri 2000: 126-127; 2012b: 325-327); **IG Adiestani* > **Adiestãhñ* > **Adiestã* > **Adiestã* > *Adiestain* > **Adistain* > *Aristain* > *Ariztain*; HRB: ARIA.

(7) **ATXIRIKA**: *Achirica* (1487, *Pedro de*; Hidalgo de Cisneros *et alii* 1989: 375; Durango), *Achirica* (1704, *casa*; Kerexeta 1992: 85), *Achirica* (1749, *sel*; Rementeña & Quintana 2012: 94), *Atxirika* (BFA), *Atxirikanagusia* (BusM); EGE: baserria; Busturia; ETM: *Acirius*, *Acilius*? eta *-ica*, ikus Salaberri (2011b: 161); **IG Acirica*, *Acilica*? > **Atxirika*⁴⁹ > *Atxirika*; cf. *Azilu* (Araba; Salaberri 2015: 117).

(8) **AUSPAZIO**: *Auspaçio*⁵⁰ (1498, *sel*; Bazán & Martín 1999: 37); EGE: ezezaguna; Aramaio; ETM: (1) **Auspasius* eta *-ano* (Salaberri 2013a: 248-250); **IG Aus-*

⁴⁸ Hurbil dauden beste antrotoponimo batzuk.

⁴⁹ Cf. lat. *Aciarium* > eusk. *a(l)tzairu* (*a(l)tzairu*, *atxeiru*...).

⁵⁰ «[...] que es en Alvina en el lugar donde solia estar la cabaña de las vacas...»; Leintz-Gatzagako mugatik gertu, hortaz.

pasiano > **Auspaziano* > **Auspaziāhō* > **Auspaziāō* > **Auspaziāo* > *Auspazio*; (2) *Aspasius* (Solin & Salomies 1994: 23) eta *-ano*; **IG Aspasiano* > **Aspaziāhō* > **Aspaziāō* > **Aspaziāo* > **Aspazio* > *Auspazio*;⁵¹ (3) **IG Aspasiano* > **Aspaziāhō* > **Aspaziāō* > **Aspaziāo* > **Aspazio* > **Aispazio*⁵² > *Auspazio*.

(9) **AZTIO**: *Astio* (1413, *sel*; Díez de Salazar 1993: 112), *Aztio* (ZgM); EGE: mendia, gaina; Zegama; ETM: *Astius* (Solin & Salomies 1994: 24) eta *-ano* (Salaberri 2013a: 248-250); **IG Astiano* > **Aztiāhō* > **Aztiāō* > **Aztiāo* > *Aztio*; cf. *Astitz* (herria, Nafarroa), *Aztio* (aurkintza, Gorrontz-Olano, Ultzama).

(10) **GUMUZIO**: *Gumucio çarbeascoa*, *Gumucio çargoexascoa* (1655, *sel*; Gogeoaskoetxea et alii 2011: 135), *Gumuzio* (1704, *barrio*; Kerexeta 1992: 129), *Gumucio* (1765, *sel*; Gogeoaskoetxea et alii 2011: 135), *Gumuzio* (BFA); EGE: biztanle entitate, auzo; Galdakao; ETM: (1) *Comicius* (Solin & Salomies 1994: 59) eta *-ano* (Salaberri 2013a: 248-250); **IG Comiciano* > **Gomiziano* > **Gomuziano* > **Gomuziāhō* > **Gomuziāō* > **Gomuziāo* > **Gomuzio* > *Gumuzio*; (2) *Gemucius* (Solin & Salomies 1994: 87) eta *-ano*; **IG Gemuciano* > **Gomuziano* > **Gomuziano* > **Gomuziāhō* > **Gomuziāō* > **Gomuziāo* > **Gomuzio* > *Gumuzio*; cf. *Gumuzio* (baserriak, Zornotza).

(11) **KETURA**: *Guetura* ([1454], *seles de*; Pozuelo 2013: 419), *Quetura* (*monte*; López de Guereñu 1989: 403; Elosu), *Ketura* (2)⁵³ (AFADEA), *Ketura* (ZigM); EGE: bizkarra, hegia; Zigoitia; ETM: **Ceturus* (cf. *Caetorius*, Solin & Salomies 1994: 41; *Catulus*, Solin & Salomies 1994: 50) eta *-ana* (Salaberri 2012a: 211-213); **IG Ceturana* > **Geturāhā* > **Geturāā* > **Geturāa* > *Getura* > *Ketura*; cf. *Etura* (< **Beturana*; Barrundia; Salaberri 2015: 180).

(12) **LAUZIRIKA**: *Laçurica* (1388, *sel*; Irigoien 1975: 86), *Lazurica* (1704, *casa*; Kerexeta 1992: 162), *Lauzirika* (BFA, MXM); EGE: baserria; Markina-Xemein; ETM: *Lauselius* eta *-ica*, ikus Salaberri (2011b: 164); **IG Lauselica* > **Lauzerika* > *Lauzirika* > *Lauzurika* > *Lazurika*; HRB (MXM): OKOZIKA (ezezaguna).

(13) **LOZIA** / **LOZIO**: *Loçia* (1388, *sel*; Irigoien; 1975: 88), *Locia* (1776, *sel*; Rementeria & Quintana 2012: 263) / *Lozio* (BFA, MAGM); EGE: tontorra, gailurra; Munitibar-Abartzegi-Gerrikaitz; ETM: (1) **Losius* (cf. *Lossius*, Solin & Salomies 1994: 106) eta *-ana* (Salaberri 2012a: 211-213, 221-222); **IG Losiana* > **Loziana* > **Loziāhā* > **Loziāā* > **Loziāa* > *Lozia*; (2) **Losius* eta *-ano* (Salaberri 2013a: 248-250, 256 eta 2012a: 222-223); **IG Losiano* > **Loziano* > *Loziāhō* > *Loziāō* > *Loziāo* > *Lozio*; HRB: OKIZ.

(14) **MUTXIZ**: *Muchiz* (1388, *sel*; Irigoien 1975: 86), *Muchis* (1388, *sel*; Enríquez & Sarrigi 1986: 38), *Mutxiz* (AmtM); EGE: baserria; Amoroto; ETM: *Mucius* (Solin & Salomies 1994: 122)? eta *-nis* (Salaberri 2011a: 40, 59); **IG Mucinis?* > **Mutziniz?* > **Mutxihiz?* > **Mutxiz* > **Mutxiz* > **Mutxiz*; cf. ATXIRIKA.

(15) **ODEIKA**: *Odeyca* (1398, *sel*; Irigoien 1975: 90); EGE: ezezaguna; Ziortza-Bolibar; ETM: *Odinius* eta *-ica*, ikus Salaberri (2011b: 166); **IG Odenica* > **Odēhika* > **Odēika* > **Odēika* > *Odeika*.

⁵¹ Cf. *handi* > *haundi*.

⁵² Cf. *Leketio* > *Lekeitio*.

⁵³ Txabarrin eta Olagoitiagan *Ketura* bana daude.

(16) **OKIZ:** *Oquyz el mayor, Oquyz el menor* (1388, *sel*; Irigoien 1975: 88), *Oquis el mayor, Oquis el menor* (1388, *sel*; Enríquez & Sarriegi 1986: 38), *Oquiz* (1796, *casa*; Kerexeta 1992: 492), *Okiz* (BFA, MAGM); EGE: baserria; Munitibar-Abartze-gi-Gerrikaiz; ETM: *Occius, Ocius* (Solin & Salomies 1994: 130) eta *-nis* (Salaberri 2011a: 40, 59); **IG Oc(c)inīs* > **Okih̃iz* > **Okiz* > **Okiz̃* > *Okiz*; cf. *Okia* / *Oquina* (herria, Araba) (Salaberri 2012b: 346); HRB: *LOZIA* / *LOZIO*.

(17) **OKOZIKA:**⁵⁴ *Ocoçica* (1388, *sel*; Irigoien 1975: 88); EGE: ezezaguna; Markina-Xemein; ETM: **Ocosius* < *Ociusius* eta *-ica*, ikus Salaberri (2011b: 166); **IG Ocosica* > **Okosika* > *Okozika*; HRB: LAUZIRIKA.

(18) **ORDORIKA:** *Ordorica* (1398, *sel*; Irigoien 1975: 90), *Ordorica* (1704, *casa* (2); Kerexeta 1992: 194), *Ordorika* (BFA); EGE: baserria, biztanle entitatea; Muxika; ETM: *Ortorius, Ordericus* eta *-ica*, ikus Salaberri (2011b: 157-158); **IG Ortorica* / *Orderica* > *Ordorika*.

(19) **PERTIKA:**⁵⁵ *Perteycaarte* (1388, *sel*, Irigoien 1975: 86), *Berteyca, Berteri-caarte* (1398, *sel*, Irigoien 1975: 90), *Pertica* (1704, *casa* [2]; Kerexeta 1992: 72), *Pertika* (BFA, BrtM); EGE: baserria; Berriatua; ETM: *Pertenius* eta *-ica*, ikus Salaberri (2011b: 162); **IG Perternica* > **Pertenica* / **Bertenica* > *Perteika* / *Berteika*; cf. *Pertika* (baserria, Muxika), *Pertikabasoak* (basoa, Zornotza), *Pertika* (baserria, Bidania-Goiatz).

(20) **TROBIKA:** *Trébica, Trobica* (1596, *sel*; Gogeoaskoetxea et alii 2011: 130), *Trobica* (1704, *casa* [2]; Kerexeta 1992: 196), *Trobika* (BFA); EGE: baserria, biztanle entitatea; Mungia; ETM: *Torbius* eta *-ica*, ikus Salaberri (2011b: 159); **IG Torbica* > **Torbika* > *Trobika*.

(21) **TXISPIO:** *Chispio* (1452, *sel*; Aierbe & Etxezarraga 1999: 44), *Txispio* (MnrM); EGE: hegia, etxola, eroritako baserria; Mendaro; ETM: *Cispus* (Solin & Salomies 1994: 56) eta *-ano* (Salaberri 2013a: 248-250); **IG Cispiano* > **Zispiãñó* > **Zispiãõ* > **Zispiãõ* > **Zispio* > *Txispio*;⁵⁶ cf. *Txispao* (aurkintza, Berastegi); HRB: LAUZIRIKA.

(22) **ZARIA:** *Çaria* (1512, *sel*; Aierbe et alii 2012: 187), *Zaria* (1864, *casa de labor*; GI: 60; Oiartzun), *Zaria* (OirM); EGE: baserria, mendia; Oiartzun-Errenteria; ETM: *Salius* (Solin & Salomies 1994: 160) eta *-ina* (Salaberri 2012b: 338-339); **IG Salina* > **Zalina* > **Zarina* > *Zariñã* > *Zariã* > *Zaria* > *Zaria*.

(23) **ZEZTAUA:** *Eçtau* (1110, *cubilares*; Martín Duque 1983: 321-322), *Cestau* (1259, *bustalza*; Ostolatza 1978: 243-245), *Cestau* (1770, *casa*; Satrustegi 1966: 29), *Zeztaua*⁵⁷ (*Ondarrola* etxea); EGE: etxea; Arnegi;⁵⁸ ETM: *Sextus* (Solin & Salomies 1994: 171) eta *-anu* / *-ano* (Salaberri 2013a: 248-250 eta 2015: 37); **IG Sextanu* > **Sestanu* > **Zeztanu* > **Zeztãñũ* > **Zeztãũ* > **Zeztãũ* > **Zeztau* > **Zeztau* etxea⁵⁹ > *Zeztaua*; cf. *Zestoa* (Salaberri 2013b: 213).

⁵⁴ Cf. Okoskorta: *Ocoscorta* (1786, *sel*; Rementeria & Quintana 2012: 180), *Okoskorta* (BFA, MntM); hegia, bizkarra; Mendata; ETM: *Ocosus* < *Ociusius* (Solin & Salomies 1994: 130).

⁵⁵ *Pertica* terminoak bi adiera zituen latinez: 'neurketa-unitatea (10 oin)' eta 'hiri baten barrutiaren barruan zegoen eremu aski zabala' (Castillo Pascual 2011: 43, 45).

⁵⁶ Cf. *Zimel* > *Tximel*.

⁵⁷ Patxi Salaberri zor diogun datua.

⁵⁸ Elizaz Luzaidekoa da.

⁵⁹ Patxi Salaberri zor diodan argibidea.

6.2. Erdi Aroko antroponimoak eta latinetiko atzizkien beregain bihurturiko oinordeak osagaitako dituzten saroi-izenak

BELITZ: *Belliz* (1389, *sel*; Lema *et alii* 2000: 222-226), *Belitz* (aurkintza, IrnM); EGE: aurkintza; Irun; ETM: *Bela* (cf. *Bellius*, Solin & Salomies 1994: 33) eta *-itz* (Salaberri 2003: 158-160).

BERINDOITZ: *Velindoyz* (1509, *sel*; Aierbe *et alii* 2012: 121), *Berindoyz* (1514, *sel*; Aierbe *et alii* 2012: 307), *Berintz* (1988, OBIE), *Berintz* (1989, Leibar *et alii*); EGE: saroi, Oiartzun; ETM: *Belindo* eta *-itz* (Salaberri 2011a: 59-60).

GAZTARROTZ: *Gaiztanos* (sic) (1371, *sel*; Lakarra de Migel 1957: 19), *Gaztarrotz* (Elortegi 1992: 110); EGE: aurkintza; Pasaia (Jaizkibel); ETM: *Gaiztarro* (Salaberri 2003: 187-188) eta *-(i)t(z)* (Salaberri 2011a: 59-60).

MUNIOZ: *Munioç* (1388, *sel*; Irigoien 1975: 88), *Munios* (1388, *sel*; Enríquez & Sarriegi 1986: 38), *Munioz de suso*, *Munioz de yuso* (1704, *casa*; Kerexeta 1992: 97), *Muniozguren* (ZBM), *Muniozbekoa* (ZBM), *Muniozgoikoa* (ZBM); EGE: baserriak; Ziortza-Bolibar; ETM: *Munnio* (Argiñetako hilerria; ikus Salaberri 2003: 219-220) eta *-(i)t(z)*; cf. *Muniozkorta* (larrea, Atxondo).

6.3. Oinarrian Antzinateko antroponimoa eta bigarren tokian *ola* / *olatze* izen geografikoa duten saroi-izenak

EDIOLATZA: *Ediolaza* (1398, *sel*; Irigoien 1975: 90); EGE: ezezaguna; ETM: *Edius* (Solin & Salomies 1994: 72) eta *olatze* (Zaldua 2015: 396-397); cf. *Estiolazaga* (1704, *casa*; Kerexeta 1992: 412; Mendata), *Estiolaza* (baserria, BFA), *Estillotza* (baserria, MntM).

EIKOLATZA: *Eicolaza*, *Icolaza* (1507, *sel*; Ugarte 1976: 469); EGE: ezezaguna; Oñati; ETM: **Enicus* (< *Enicius*, Solin & Salomies 1994: 73) eta *olatze*.

ESTUBIOLATZA: *Estubiolaza* (1406, *sel*; Goikolea 1998: 11), *Estrulaçia* (1401, *sel*; Aierbe 1995: 29)?, *Estubiolatza* (LegM); EGE: hegia, gaina; Legazpi; ETM: *Aestivius* (Solin & Salomies 1994: 28) eta *olatze*.

MOMIOLA: *Momiola* (1452, *sel*; Aierbe & Etxezarraga 1999: 46), *Momiola* (ElbM); EGE: baserria; Elgoibar; ETM: *Mommius* (Solin & Salomies 1994: 121) eta *ola*; cf. *Momus* (983, Argiñetako hilerria, Elorrio).

6.4. Oinarrian Erdi Aroko antroponimoa eta bigarren tokian *ola* / *olatze* izen geografikoa daukatena

BEGIROLATZA:⁶⁰ *Beguiolaça* (1496-1504, *sel*; Zumalde 1994: 91), *Beguilolaça* (1496-1504, *sel*; *op. cit.*, 91, 119), *Beguiolaça* (1496-1504, *sel*; *op. cit.*, 114), *Beguiroça* (1496-1504, *sel*; *op. cit.*, 116), *Beguirolaza* (1636, *sel*; Ugarte 1976: 467), *Begirolatza* (baserria, OñM); EGE: baserria, aurkintza; Oñati; ETM: *Begila*⁶¹ (*Ueguila Alcacez*,

⁶⁰ EIKOLATZA hurbil dago.

⁶¹ Cf. *Vegilius* (Solin & Salomies 1994: 199).

11. giz., Lakarra de Migel 1965: 76; ikus Salaberri 2003: 165) eta *olatze*; cf. *Begirstain*⁶² (baserria, Ataun, Lazkao, Alegia; < *Begila* + *-itz* + *-ain?*).

IMITOLA: *Ymitola* (1458, *sel*; Aierbe & Elorza 2008: 93); EGE: ezezaguna; Elgeta; ETM: *Imito*⁶³ (ikus IMITO, ENUTO); cf. *Imitolako errekea* (Abadiño, Atxondo, Aramaio), *Imitola basoak* (Oñati).

ORIOLATZA: *Oriolaça* (1463, *sel*; Aierbe 2006: 27), *Oriolatza* (IdM), *Orolatza* (bizkarra, ZgmM); EGE: mendi-bizkarra, arroila; Idiazabal; ETM: *Oria*⁶⁴ (*Oria Acenarz de Gorraiz*, 1096, Martín Duque 1983: 154; Gorraitz [Eguesibar]) eta *olatze*.

SOLLATZ: *Saueria Olatze* (1141, *cubilar*; Zaldua 2012a: 484), *Saueriolatze* (1178, *cubilar*; Zaldua 2012a: 488), *Sollatz* (ArlM); EGE: aurkintza Enirio-Aralar; ETM: *Saveria* (cf. *Saverius*, Solin & Salomies 1994: 164) eta *olatze*.

6.5. Corpusaren iturriak

6.5.1. Liburuak

- Aierbe, M. R., 1993, *Documentación medieval del Archivo Municipal de Azkoitia (m.s. XIII-1500)*. Donostia: Eusko Ikaskuntza, «Fuentes documentales medievales del País Vasco» 45.
- , 1995, *Documentación medieval del Archivo Municipal de Legazpia (1290-1495)*. Donostia: Eusko Ikaskuntza, «Fuentes documentales medievales del País Vasco» 60.
- , 1997, *Ferrerías Guipuzcoanas. Aspectos socio-económicos, laborales y fiscales (siglos XIV-XVI)*. Donostia: Instituto Dr. Camino de historia donostiarra.
- , 2006, *Documentación Medieval del Archivo Municipal de Segura. Tomo III (1450-1521)*. Donostia: Eusko Ikaskuntza, «Fuentes documentales medievales del País Vasco» 127.
- & J. Elorza, 2008, *Archivo Municipal de Zestoa (1338-1520)*. Donostia: Eusko Ikaskuntza, «Fuentes documentales medievales del País Vasco» 136.
- & —, 2002, *Archivo Municipal de Elgueta (1181-1520)*. Donostia: Eusko Ikaskuntza, «Fuentes documentales medievales del País Vasco» 112.
- & J. Etxezarraga, 1999, *Archivo Municipal de Elgoibar (1346-1520)*. Donostia: Eusko Ikaskuntza, «Fuentes documentales medievales del País Vasco» 94.
- , I. Irijoa & A. San Miguel, 2012, *Documentación Medieval del Archivo Municipal de Oiartzun. II. Pleito de los ferrones (1328-1514)*. Donostia: Eusko Ikaskuntza, «Fuentes documentales medievales del País Vasco» 145.
- & —, 2013, *Archivo Municipal de Ataun (1268-1519)*. Donostia: Eusko Ikaskuntza, «Fuentes documentales medievales del País Vasco» 145.
- Bazán Díaz, I. & M. A. Martín Quiñones, 1999, *Colección Documental de la Cuadrilla alavesa de Zuia. I. Archivo Municipal de Aramaio*. Donostia: Eusko Ikaskuntza. «Fuentes documentales medievales del País Vasco» 93.

⁶² Cf. *Arakistain* (< *Aracus* + *-itz* + *-ain?*).

⁶³ Cf. *Imito*, *Enuto*: *Numito* (1389, *sel*; Mora 2005: 51), *Imito* (1573; *sel*; Mutiloa Poza 1976-II: 151), *Nenuto* (1573, *ibidem*), *Enuto* (UsbM); EGE: gailurra; Usurbil; ETM: < *Aemius* (Solin & Salomies 1994: 7; [< *Nemitus* (?), op. cit., 126]).

⁶⁴ Cf. *Auria Galindonis* (991, Martín Duque 1983: 12; Apardoze) eta *Aurius* (Solin & Salomies 1994: 28; Vallejo 2016: 286).

- Díez de Salazar, L. M., 1993, *Colección Diplomática del Concejo de Segura (Guipúzcoa) (1290-1500). Tomo II (1401-1450)*. Donostia: Eusko Ikaskuntza, «Fuentes documentales medievales del País Vasco» 47.
- Elortegi, A., 1992, *Pasaiako Toponimia*. Donostia: Euskaltzaindia, «Onomasticon vasconiae» 8.
- Enríquez, J. & M. J. Sarriegi, 1986, *La Colegiata de Santa María de Cenarruza 1353-1515*. Donostia: Eusko Ikaskuntza, «Fuentes documentales medievales del País Vasco» 10.
- Goikolea, F. J., 1998, *Archivo Municipal de Salvatierra-Agurain. Tomo II. (1401-1450)*. Donostia: Eusko Ikaskuntza, «Fuentes documentales medievales del País Vasco» 83.
- Gipuzkoako Foru Aldundia, 1857, *Nomenclator de la Provincia de Guipúzcoa*. Donostia: Gipuzkoako Foru Aldundia (= *GI*).
- Goñi Gaztanbide, J., 1997, *Colección Diplomática de la Catedral de Pamplona*. Iruñea: Nafarroako Gobernua.
- Hidalgo de Cisneros, C., E. Largacha, A. Lorente & A. Martínez Lahidalga, 1989, *Colección Documental del Archivo Municipal de Durango. Tomo IV*. Donostia: Eusko Ikaskuntza, «Fuentes documentales medievales del País Vasco» 20.
- Irigoién, A., 1975, «La Colegiata de Cenarruza y sus seles», *II Simposio sobre Historia del Señorío de Vizcaya*, separata. Bilbo: RSVAP & Junta de Cultura de Vizcaya.
- Jimeno Jurio, J. M. (zuz.), 1992, *Nafarroako Toponimia eta Mapagintza / Toponimia y Cartografía de Navarra*. Iruñea: Nafarroako Gobernua. 1992az geroztik (59 lib.) (= *NETM*).
- Kerexeta, J., 1992, *Fogueraciones de Bizkaia del siglo XVIII*. Bilbo: Labayru Institutua & Bilbo Bizkaia Kutxa.
- Lakarra de Migel, J. M., 1927, «Privilegio de Sancho el de Peñalén, confirmando al Santuario de San Miguel de Excelsis en la posesión de todos sus bienes. Lleva la confirmación de Sancho Ramírez. Año 1074», *Boletín de la Comisión de Monumentos Históricos y Artísticos de Navarra*, 558-563.
- , 1957, *Vasconia medieval. Historia y filología*. Donostia: Gipuzkoako Foru Aldundia.
- , 1965, *Colección Diplomática de Irache*. Zaragoza: CSIC. 2 lib.
- Lema, J. A., J. A. Fernández de Larrea, E. García Fernández, J. A. Munita & J. R. Díaz de Durana, 2000, *Los señores de la guerra y de la tierra: nuevos textos para el estudio de los Parientes Mayores guipuzcoanos (1265-1548)*. Donostia: Gipuzkoako Foru Aldundia.
- , —, —, M. Larrañaga, J. A. Munita & J. R. Díaz de Durana, 2002, *El triunfo de las élites urbanas guipuzcoanas: nuevos textos para el estudio del gobierno de las Villas y de la Provincia (1412-1539)*. Donostia: Gipuzkoako Foru Aldundia.
- Martín Duque, A. J., 1983, *Documentación medieval de Leire (siglos IX a XII)*. Iruñea: Príncipe de Viana.
- Mora, J. C., 2005, *Zizurkilgo historia. Bailaratik hiribildura (1186-1615)*. Tolosa: Lizardi Kultur Elkartea.
- Moraza, A., 2010, *Enirio-Aralarko Mankomunitatearen 600. urteurrena (1409-2009)*. Ordizia: Enirio-Aralar Mankomunitatea.
- Mutiloa Poza, J. M., 1976, *Roncesvalles en Guipúzcoa I*. Donostia: Caja de Ahorros Provincial de Guipúzcoa, 2. lib.
- Ostolatz, M. I., 1978, *Colección diplomática de Santa María de Roncesvalles (1127-1300)*. Iruñea: Príncipe de Viana & Consejo Superior de Investigaciones Científicas.

- Pozuelo, F., 2013, *Colección Documental de la Cuadrilla Alavesa de Zuia. II. Archivos Municipales de Arratzua-Ubarrundia y Legutio*. Donostia: Eusko Ikaskuntza, «Fuentes documentales medievales del País Vasco» 149.
- Rementería, D. & R. Quintana, 2010, *Los seles de Busturialdea-Urdaibai. Paisaje, cultura, etnografía*. Gernika-Lumo: Lorra.
- Satrústegi, J. M., 1966, «Las casas de Valcarlos», *Anuario de Eusko Folklore* 21, 13-34.
- Ugarte, F. M., 1976, «Los seles en el Valle de Oñate», *BAP* 32:3-4, 446-498.
- Vallejo, J. M. 2016, *Onomástica paleohispánica [Recurso electrónico]. I, Antroponimia y teonimia*. Bilbo: UPV/EHU. Banco de Datos Hesperia de lenguas paleohispánicas (BDHESP) III.
- Zaldua, L. M., 2006, *Saroiak eta kortak*. Urnieta: egileak argitaratua.
- , 2012a, *Urumeako Zilegimendietako Toponimia*. Hernani-Urnieta: Hernani eta Urnieta Udalak.
- , 2012b, «Juan Arin Dorronsororen Enirio-Aralarko krokisa (1940)», *FLV* 115, 307-322.
- Zumalde, I., 1994, *Colección Documental del Archivo Municipal de Oñati (1149-1492)*. Donostia: Eusko Ikaskuntza, «Fuentes documentales medievales del País Vasco» 50.

6.5.2. Mapak

- AGS Cartografía, 2008, *Munitibar. E 1: 10.000*. Gasteiz: Eusko Jaurlaritzza & Munitibarko Udala. (= MAGM).
- , 2009, *Amoroto mapa. 1: 10: 000*. Gasteiz: Eusko Jaurlaritzza & Amorotoko Udala. (= AmtM).
- , 2010, *Busturia herriko mapa E 1: 10.000*. Gasteiz: Eusko Jaurlaritzza & Busturiko Udala. (= BusM).
- , 2012, *Berriatua, toponimoen mapa. E 1: 10.000*. Gasteiz: Eusko Jaurlaritzza & Berriatuko Udala. (= BrtM).
- Aranzadi, 2009, *Aralar. E 1: 30.000*. Donostia: Aranzadi Z. E. & Ikermap. (= ArlM).
- Barrio, L. del, 1999, *Ataun. E. 1:15.000*. Donostia: Eusko Jaurlaritzza & Ataungo Udala. (= AtnM).
- Dunba, 2003, *Legazpiko mapa toponimikoa. E. 1: 15.000*. Gasteiz: Eusko Jaurlaritzza & Legazpiko Udala. (= LegM).
- Etnogintza, 1997, *Zegamako Mapa E. 1:10.000*. Gasteiz: Eusko Jaurlaritzza & Zegamako Udala. (= ZgM).
- Geograma, 2008a, *Irungo toponimoen mapa. E. 10.000*. Gasteiz: Eusko Jaurlaritzza & Irungo Udala. (= IrnM).
- , 2008b, *Errigoitiko toponimoen mapa 1: 7.500*. Gasteiz: Eusko Jaurlaritzza & Errigoitiko Udala. (= ErrM).
- , 2009a, *Galdakao. Toponimoen mapa. E. 1: 15:000*. Gasteiz: Eusko Jaurlaritzza & Galdakao Udala. (= GldM).
- , 2009b, *Oñatiko mapa toponimikoa. E. 1:20.000*. Gasteiz: Eusko Jaurlaritzza & Oñatiko Udala. (= OñM).
- , 2010, *Usurbil, toponimoen mapa. E. 1: 10.000*. Gasteiz: Eusko Jaurlaritzza & Usurbilgo Udala. (= UsbM).
- , 2011, *Elgoibarko toponimoen mapa. E. 1: 20.000*. Gasteiz: Eusko Jaurlaritzza & Elgoibarko Udala. (= ElbM).

- , 2015, *Legutio. 1: 20.000*. Gasteiz: Eusko Jaurlaritza & Legutioko Udala. (= *LgtM*).
- Geotech, 2014, *Zigoitia 1: 15:000*. Gasteiz: Eusko Jaurlaritza & Zigoitiko Udala. (= *ZigM*).
- Ikermap, 1999a, *Lazkao. Herriko Mapa. E. 1: 7.500*. Gasteiz: Eusko Jaurlaritza & El-duaingo Udala. (= *LzkM*).
- , 1999b, *Oiartzun. E. 1: 15:000*. Gasteiz: Eusko Jaurlaritza & Oiartzungo Udala. (= *OirM*).
- , 2001, *Aramaioko mapa E. 1: 15:000*. Gasteiz: Eusko Jaurlaritza & Aramaioko Udala. (= *ArmM*).
- , 2003, *Mendaroko mapa E. 1:10.000*. Gasteiz: Eusko Jaurlaritza & Mendaroko Udala. (= *MnrM*).
- , 2010, *Zestoa, E 1: 15.000*. Gasteiz: Eusko Jaurlaritza & Zestoako Udala. (= *ZstM*).
- Ininfor, 1999, *Idiazabal. E. 1:10.000*. Gasteiz: Eusko Jaurlaritza & Idiazabalgo Udala. (= *IdM*).
- Inforlur, 2012, *Markina-Xemein mapa 1: 15.000*. Gasteiz: Eusko Jaurlaritza & Markina-Xemeingo Udala. (= *MXM*).
- , 2015, *Ziortza-Bolibar. E. 1: 10.000*. Gasteiz: Eusko Jaurlaritza & Ziortza-Bolibarko Udala. (= *ZBM*).
- Leibar, A. C. , J. L. Núñez & J. M. Sanzberro, 1989, *Oiartzun, E. 1: 10.000*. Donostia: Caja de Ahorros Municipal de San Sebastián.
- OBIE, 1988, *Oiartzun Bailerako Mapa E. 1:20:000*. Donostia: *Oiartzun udal mugapearen ondare eta toponimiazko kartografia*, Oiartzungo Udala.

6.5.3. On line dauden datu-baseak

- Bizkaiko Foru Aldundia, *Euskaltzaindiak normalizatutako toponimo eta toki-izenen datu-basea*. <http://www.bizkaia.eus/home2/Temas/DetalleTema.asp?Tem_Codigo=358>. (= *BFA*).
- Arabako Foru Aldundia, *Arabako Foru Aldundiaren Datu Espazialen Azpiegitura* <<http://www.ide-alava.com/dfa/index?l=eu>>. (= *AFADEA*).

Luis Mari Zaldúa Etxabe
Euskal filologian doktorea
luismarizaldua@gmail.com